

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Letní tábory totality a dneška z pohledu účastníka

Vedoucí práce: Mgr. Richard Macků, DiS.

Autor: Lucie Hořáková

Obor: PVCK – KS

Ročník: 3. ročník

2014

Bakalářská práce v nezkrácené podobě.

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím,

aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Plzni 28. 3. 2014

Lucie Hořáková

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Richardu Macků, DiS. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah:

Úvod	5
1. Dětský tábor: definice, formy a legislativa	7
1.1 Definice	7
1.2 Formy dětských táborů	7
1.2.1 Letní tábory	7
1.2.2 Zimní tábory	9
1.3 Charakteristika táborového prostředí	9
1.4 Legislativa	10
2. Tábory doby totality	13
2.1 Historie táborového hnutí	13
2.2 Historie Československa doby totality	15
2.3 Vývoj dětských organizací v době totality	16
2.4 Pionýrské tábory	18
3. Tábory dneška	22
3.1 Historie Československa postkomunistického	22
3.2 Formy dětských organizací	23
3.2.1 Organizace s prvorepublikovou historií, Skautská organizace	24
3.2.2 Postkomunistické organizace, Pionýr	25
3.2.3 Komerční tábory	27
4. Projekt	29
4.1 Metodika pedagogického výzkumu	29
4.1.1 Kvalitativní výzkum	30
4.2 Metodika analýzy deníků	31
4.2.1 Základní hypotéza analýzy	31
4.2.2 Kritéria výběru respondenta	31
4.2.3 Postup analýzy deníků	31
4.3 Analýza deníku tábora totality	33
4.4 Analýza deníku tábora dneška	34
4.5 Komparace deníků	35
4.6 Diskuze	37
Závěr	38
Seznam použitých zdrojů	39
Seznam použitých zkratk	42
Přílohy	43
Abstrakt	47
Abstract	48

Úvod

Dětské tábory patří neodmyslitelně k letním prázdninám. Většina z nás dospělých jimi prošla a do života si z nich přenáší mnoho zážitků. Avšak tábory nejsou jen reminiscencí na doby minulé, tábory jsou vrcholem léta i pro mnoho dětí dneška.

Nejen děti, ale i mnohé organizace zabývající se zájmovou činností dětí a mládeže či komerční organizace specializující se na zprostředkování zážitků se připravují na letní tábory celoročně a představují pro ně vyvrcholení jejich činnosti.¹ Pro pedagoga volného času proto dětské tábory mohou představovat jeden ze stěžejních pilířů jeho působení. Seznámení se s organizací táborů a pochopení rolí účastníků a jejich způsobů prožívání tábora je dobrým předpokladem k úspěšnému pedagogickému působení.

Dětské tábory organizuje v dnešní době nepřeberné množství institucí. Setkáváme se s organizacemi dětí a mládeže různých typů, druhů a zřizovatelů, setkáváme se i s čistě komerčními subjekty specializujícími se na pořádání táborů pro děti, či zážitkových pobytových kurzů. Volba vhodného tábora pro dítě se tak může jevit značně nepřehledná a složitá. O to více, že většina dospělých má zkušenosti, které nabyly na táborech pořádaných v době komunismu a přirozeně tak nemá možnost adekvátně posoudit kvalitu nabídky současných akcí. Jsou však dnešní tábory skutečně něčím nové, převratné, poskytují svým účastníkům odlišné zážitky, než ty, které jsme si uchovali my z doby našeho táborového působení? Nebo se jedná jen o reklamní vábení rodičů snažících se svým dětem poskytnout to nejlepší.

Na základě výše uvedených otázek si klademe za cíl zhodnotit vývoj táborů dneška oproti táborům z doby totality a to z pohledu účastníka. Rozhodujícím kritériem pro naše hodnocení je přínos tábora pro jeho účastníky.

Protože se snažíme na danou problematiku nahlížet optikou jejich účastníků, bude naším cílem získat informace o jejich prožitcích a pocitech. Sondou do těchto spíše subjektivních hodnot se pokusíme vytvořit obraz táborů z různých období a porovnat je.

Abychom však mohli chápat celou problematiku komplexně, bude zapotřebí prozkoumat i podmínky, ve kterých tábory vznikaly. Analýzou dobových dokumentů se pokusíme nastínit a rozebrat vlivy, které určovaly organizaci dětských táborů v době komunismu. Nedílnou součástí musí být i krátká historická exkurze do poválečného komunistického Československa.

Pro pochopení táborů dneška je však přínosné zamyslet se i nad formami, které skýtá současnost. Pokusíme se poukázat na odlišnosti jejich organizátorů i odlišnosti obsahové.

V posloupnosti naší práce jsme vyhradili první kapitolu tématu legislativních a organizačních okolností dětských táborů. Po tomto nutném uvedení do problematiky již přecházíme k úrovni konkrétních prožitků účastníků tábora z doby totality a dneška. K získání záznamů o těchto prožitcích jsme se rozhodli využít analýzy deníků účastníků tábora z doby komunismu a z tábora dneška. V naší analýze se zaměříme na tři zájmové oblasti, které jsme následně hodnotili. Věnovali jsme se zázemí tábora, programu tábora, mezilidským

¹ Srov. LUKEŠOVÁ, A., *Více než 23.000 dětí stráví léto na skautském táboře*, [on-line].

vztahům a známkám politického působení na účastníky tábora. Z hodnocení deníků se pak pokusíme vyvodit obecnější závěry platné pro vývoj organizace dětských táborů z pohledu jejich účastníků.

Pro teoretickou část jsme využili poměrně bohaté spektrum zdrojů. Jednalo se o informace pocházející ze zákonných norem, dobových dokumentů (např. stanovy SSM), z publikací týkajících se pedagogického výzkumu obecně (např. Gavora, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*) a organizaci táborů (např. Vorlíček, Ch. *Kapitoly z teorie dětské organizace* či Beroušek, P. *Rádce pořadatelům a vedoucím dětských táborů jako zotavovacích akcí pro děti*). Pro představení dnešních táborů jsme využili i elektronických zdrojů, a to především oficiálních prezentací jednotlivých uskupení zabývajících se organizací dětských táborů.

Víme, že není v našich silách předložit obsáhlý výzkum zabývající se všemi aspekty organizace dětských táborů z doby komunistické totality a dneška. Empirickou část naší práce je nutné chápat spíše jako základní sondu do pocitů účastníků a pokus nalézt zásadní prvky charakterizující jejich prožívání. Nicméně se domníváme, že se nám podařilo alespoň částečně selektovat ty prvky, které mohou definovat úspěšný model dětských táborů.

1. Dětský tábor: definice, formy a legislativa

Pro naši další činnost bude nutné seznámit se se základními odbornými termíny, definicemi a paragrafy tak, aby následující text byl srozumitelný a pochopitelný.

Stejně jako lékař se musí seznámit s anatomii či architekt s matematikou, i my prostudujeme základy našemu bádání vlastní a nezbytné. V následujících řádcích se proto pokusíme zamyslet nad tím, co to je dětský tábor, jaké charakteristiky mu můžeme přisoudit, jaké formy má a následně představíme současný stav právních norem definujících a utvářejících fungování dětských táborů.

1.1 Definice

Zamýšlíme – li se nad tím, co to je dětský tábor a hledáme - li v literatuře patřičnou definici, narážíme na určitá úskalí plynoucí z faktu všeobecného povědomí o dětských táborech. Velmi rychle se dostupné texty věnují různým specifickým činnostem či funkcím, avšak definice jako taková je poněkud skoupá. (*IDM MŠMT ve své publikaci Tábory a jiné zotavovací akce² chápe tábory jako součást zotavovacích akcí, bez bližší specifikace a pouze odkazují na všeobecně definovanou zákonnou normu; Mojmir Král v publikaci Stanový tábor ČSM³ o táboru hovoří jako o příležitosti jak využít všech darů léta; sokolská příručka Zdeňka Bergera Stavíme tábor⁴ nám radí: pojd' s námi tábořit, zažiješ mnohá dobrodružství a mnohému se přiučíš.*)

Dětský tábor si nakonec troufáme definovat jako společnou, souvislou, časově ohraničenou dětskou volnočasovou činnost organizovanou mimo domov dětí, která probíhá pod dohledem dospělých osob zajišťujících pedagogické působení.

1.2 Formy dětských táborů

I když definic existuje spíše méně, popisů forem dětských táborů je velmi mnoho. V první řadě můžeme tábory dělit na příměstské a pobytové. O prvních se dá říci, že děti se jich účastní jen ve dne a na noc chodí domů. Pro náš další výzkum je nepovažujeme za přínosné, a proto se jim dále nebudeme věnovat. Tábory pobytové lze pak definovat jako ty, kde děti tráví souvisle několik dní i nocí. Pobytové tábory můžeme dále různě dělit. My se přidržíme publikace: *Stavíme tábor* autorského kolektivu vedeného P. Nejedlým.⁵ A to pro její přehlednost a současnou obšírnost. Zde jsou tábory děleny na letní a zimní.

1.2.1 Letní tábory

Letní tábory probíhají v době letních prázdnin. Hlavním smyslem těchto táborů je aktivní pobyt dětí v přírodě. K tomuto cíli je doporučeno splnit následující podmínky:

² Srov. IDM MŠMT *Tábory a jiné zotavovací akce, průvodce jejich přípravou*, Praha, 2004, s. 5 a 9.

³ Srov. KRÁL, M. *Stanový tábor ČSM, jeho příprava a vedení*, Praha, 1956, s. 5-8.

⁴ Srov. BERGER, Z. *Stavíme tábor, příručka pro sokolské táborníky*, Praha, 1947, s. 3 a 4.

⁵ Srov. NEJEDLÝ, P. *Stavíme tábor*, Praha, 1992, s. 9-20.

Tab. 1 – Podmínky pro úspěšný tábor⁶

	Podmínky, které je vhodné splnit k úspěšné realizaci tábora
Okolní prostředí	Tábor by měl přinášet dětem mnohé zážitky a z hlediska zdravotního by se měl odehrávat v prostředí ozdravném. Proto je vhodné volit místo, které nemá znečištěné životní prostředí, umožňuje navštívit v okolí mnoho historických či přírodních zajímavostí. K organizaci činností je třeba volit místo tak, aby se děti mohly samostatně bezpečně pohybovat po okolí tábora. Na druhou stranu musí být tábor relativně přístupný. Současně je třeba hledat místa, která nejsou ovlivňována speciálními zákonnými opatřeními (vojenské újezdy, ochranná pásma zdrojů pitné vody atd.)
Vybavení tábora	Objekty v táboře mají být přizpůsobené věku jejich uživatelů, mají být snadno přístupné, aniž by kladly na děti specifické požadavky (přezouvání, převlékání atd.) Vnitřní prostor tábora má vytvářet zázemí pro různé hry a sporty. Při přípravě tábora musíme počítat s plánovaným programem včetně potřeby nástupů a vhodného umístění stožáru na vztyčení vlajky. Současně by tábořiště mělo mít vyhrazeno bezpečné místo pro ohniště. Při přípravě tábora je vhodné hledat i vhodnou plochu k zajištění koupání.
Obslužnost tábora	Tábor musí být v blízkosti zdravotních služeb, pošty a v blízkosti zásobovacího střediska potravinami. Toto místo by mělo být dostupné pro účastníky tábora pěšky, aby se děti mohly účastnit na přípravě chodu tábora. Současně musí být zajištěna vhodná příjezdová cesta pro záchranné složky či pro eventuální návštěvy rodičů dětí.
Hygiena	Tábor musí mít zajištěno zásobování pitnou vodou a plnit podmínky pro hygienu účastníků tábora.

Letní tábory můžeme dále dělit na stálé, tj. ty, které mají trvale vybudován alespoň jeden pevný objekt, jenž se po skončení tábora nelikviduje. Je jedno, o jaký objekt jde a jakou formu má.⁷

Do této kategorie se dále řadí tábory v účelových zařízeních, tedy v zařízeních, jejichž primární účel je sloužit táboru a mimo sezónu může být využit jiným způsobem. Proti tomu pak stavíme tábory v objektech s jiným účelem. Zde je objekt budován za jiným účelem a je nárazově využit k pořádání tábora.

Opakem táborů stálých jsou tábory přechodné, to jsou takové, u kterých jsou veškeré stavby po ukončení tábora bourány. Sem typicky patří stanové tábory.

Mezi tábory přechodné lze řadit tábory se stabilní dočasnou základnou a tábory putovní.

První z nich jsou organizované a odehrávají se převážně na jednom místě, ve kterém jsou dočasné stavby budovány. Základem staveb v těchto táborech je tedy stabilita a dočasnost.

⁶ Srov. NEJEDLÝ, P. *Stavíme tábor*, Praha, 1992, s. 11.

⁷ Pro tábor existuje celá řada budov, které jsou významné pro chod tábora, a které mohou naplňovat definici těchto táborů. Můžeme jmenovat kuchyň, krytou jídelnu, klubovnu pro činnost za špatného počasí, sušárna a sklad sportovního vybavení, hygienické a sociální zařízení.

Putovní tábory nemají pevnou základnu, protože místo stanování se často mění, nicméně i zde je třeba zajistit základní objekty hygienické a stravovací.

1.2.2 Zimní tábory

Jsou nepoměrně méně časté než tábory letní. Mají svá zjevná specifika vyplývající z jejich charakteru. Jsou většinou organizovány na krátkou dobu - okolo jednoho týdne, vyžadují jednoznačně zázemí stálých objektů a program musí být uzpůsoben kratší době slunečního svitu.

Zimní tábory rozdělujeme na horské a nížinné tábory.

1.3 Charakteristika táborového prostředí

Nyní již víme, jakých táborů se můžeme účastnit. Proto se budeme věnovat i tomu, čemu se vyhnout při pořádání, tedy v jakých podmínkách není vhodné, aby se tábor konal.

Nejzákladnějším bodem je samozřejmě plnění legislativních norem, kterým se však budeme věnovat v kapitole 1.4.

V kapitole 1.2 ukazujeme v tab. 1 podmínky, které je nutné splnit k realizaci úspěšného tábora. Musíme si uvědomit, že těmto podmínkám odpovídá jen omezené množství lokalit. Například v roce 1992 nesplňovalo podmínky čistého životního prostředí v českých zemích mnoho oblastí. Proto se nedoporučovalo organizovat tábory v Praze, na Mělnicku, v Plzni, Karlových Varech, Sokolovsku, celém Severočeském kraji a téměř celém Východočeském kraji, na Ostravsko – Karvinsku a v Brně, Jihlavě či Znojmě.

Další nevhodné lokality ukazuje následující tabulka:

Tab. 2 – Nevhodné lokality pro organizaci tábora⁸

Nevhodné lokality pro organizaci letních táborů
oblasti s intenzivní zemědělskou činností
rekreační (chatové) oblasti
obory, bažantnice, atd.
ochranná pásma pitné vody
těžební oblasti
území se speciálními státními zájmy (vojenské prostory)
území v blízkosti komunikačních uzlů
územím s nedostupným koupáním
oblastem s výskytem obtížného hmyzu
pro stanové tábory pak oblastem s nadmořskou výškou nad 800 m

⁸ Srov. NEJEDLÝ, P *Stavíme tábor*, Praha, 1992, s. 23.

Technická omezení, či spíše doporučení, nejsou jedinými, kterých se můžeme dobrat v literatuře. Institut dětí a mládeže MŠMT ve své publikaci: *Tábory a jiné zotavovací akce* například doporučuje, že je výhodou organizovat stanové tábory pro méně jak 50 osob.

1.4 Legislativa

Legislativa týkající se táborové činnosti je poměrně rozsáhlá a často se mění. Orientace v ní je poměrně svízelná, na druhou stranu její pochopení je pro chod tábora nezbytné. Poslední úpravy legislativy se datují do roku 2011.

Základem veškeré právní úpravy je zákon 258/2000 Sb., ve smyslu pozdějších novelizací, Zákon o ochraně veřejného zdraví.⁹

§ 1 definuje tento zákon následovně: Zákon upravuje práva a povinnosti fyzických a právnických osob v oblasti ochrany a podpory veřejného zdraví, jejich působnost a pravomoc.

Na první pohled by se mohlo zdát, že tato definice nesouvisí s tématem dětských táborů, nicméně již § 8 nám tuto situaci vysvětluje. Vzhledem k jeho podstatě si tento paragraf dovoluujeme prostudovat podrobněji.

§8

Zotavovací akce

Zotavovací akcí je organizovaný pobyt 30 a více dětí ve věku do 15 let na dobu delší než 5 dnů, jehož účelem je posílit zdraví dětí, zvýšit jejich tělesnou zdatnost, popřípadě i získat specifické znalosti a dovednosti.¹⁰

Tento všeobecný text je tedy jedinou zákonnou definicí dětského tábora. Vztahuje se i na další různé akce jako školy v přírodě, ozdravné pobyty dětí atd. Díky šíři aktivit, které jsou tímto zákonem řešeny, jsou určené podmínky pro realizaci táborů značně komplikovány a vzdalují se původním ideálům průkopníků tohoto odvětví. Ukážeme si to konkrétněji analýzou navazujících právních předpisů, a to především vyhlášky MZ 106/2001 Sb.

V § 8 se dále dočítáme o povinnostech organizátora na zajištění hygienických a stavebních podmínek pro průběh tábora. Dále jeho ohlašovací povinnost příslušnému státnímu orgánu ochrany veřejného zdraví.

Pro naše studium problematiky je podstatný ještě paragraf 9, který definuje podmínky přípustnosti dítěte na táboře, dále paragraf 10, týkající se přítomnosti fyzických osob a nakonec paragrafy 11 a 11a týkajících se povinností pořadatele.

§ 9

Podmínky účasti dětí ve škole v přírodě a na zotavovací akci

Tento paragraf stanovuje podmínky oblíbené „bezinfekčnosti“ dítěte, která je samozřejmě nezanedbatelnou podmínkou účasti dětí na táboře. V rámci potřebných zdravotních dokumentů je zapotřebí vyšetření praktickým lékařem a jeho dobrozdání k pobytu dítěte na táboře a dále čestné prohlášení rodičů dítěte, že dítě nebylo v kontaktu s nikým, kdo by byl

⁹Srov. Zákon 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví.

¹⁰Zákon 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví.

v inkubační době nakažlivé choroby. Jenom děti, které splňují tyto zákonné povinnosti, se smí účastnit dětského tábora

Paragraf 10 definuje obdobným způsobem jako paragraf 9 podmínky účasti fyzických osob.

Paragraf 11 určuje povinnosti pořadajících subjektů, tedy zajištění kvalifikovaného zdravotníka a definuje jeho povinnosti. Dále je třeba zajistit péči místního praktického lékaře.

Za zmínku dále stojí § 11a, který doplňuje původní ustanovení §8 tvrzením, že: „Za zotavovací akci se považuje i výchovně rekreační tábor pro děti, a to i v případě, že se ho účastní mladiství.“¹¹

Další paragrafy tohoto zákona pak ošetřují hygienické a další požadavky na ubytování, na stravovací provoz atd., což pro chod tábora je jistě podstatné, avšak z našeho pohledu tato problematika přesahuje rámec práce.

Můžeme shrnout, že ze zákona 258/200 Sb. je dětský tábor chápán jako zotavovací akce, a jako taková se má konat v mantinelech jí vymezených dalšími právními normami. Těmito právními předpisy jsou vyhlášky Ministerstva zdravotnictví 106/2001 a 107/2001, kterým se budeme věnovat dále.

Pro náš text je mnohem důležitější vyhláška 106/2001 Sb. o hygienických požadavcích na zotavovací akce pro děti ve znění pozdějších úprav.¹²

Zde se dovídáme praktické požadavky na stavbu tábora, zřízení hygienického zázemí a různá věková omezení.

Vyhlášku shrneme v následujících řádcích takto:

§2 Tábor se má pořádat v oblasti s příznivým ovzduším.

§3 Tábor je buď ve stanech či pevných objektech.

Umývárny mají poskytovat soukromí a musí být zajištěno oddělení pohlaví při provozování hygieny. Na 5 dětí připadá 1 umyvadlo, na 30 dětí 1 sprcha a děti mají mít možnost koupat se jednou týdně v teplé vodě. Dále připadá 1 WC na 15 dětí.

V táboře se zřizuje samostatný prostor pro ošetrovnu a k ní přilehlou izolaci.

§4 upravuje podmínky ubytování a úklidu v nich. Děti se mohou účastnit úklidu pod dozorem dospělých osob.

§5 řeší zásobování pitnou vodou

§6 se věnuje odpadovému hospodářství

§7 řeší stravování dětí. Dětem musí být zajištěna snídaně, přesnídávka, oběd, svačina a večeře. Děti se mohou podílet na přípravě stravy se souhlasem zdravotníka, a to u táborů s menší kapacitou než 50 osob v celém rozsahu a u větších akcí pak pouze před tepelným zpracováním stravy.

§8 se věnuje dennímu režimu.

Co z předchozích řádků vyplývá. Pro organizaci tábora je nutné zajistit kompletní hygienický servis. Hygiena zajištěná v přírodních tocích nepřichází podle této vyhlášky v úvahu. Konstrukční možnosti, do kterých by mohly být zapojeny i děti a současně by byla

¹¹ Zákon 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví.

¹² Srov. Vyhláška č. 106/2001 Sb. o hygienických požadavcích na zotavovací akce pro děti.

splněna litera zákona, jsou omezené. Splnění podmínek je pro organizátora nejen technická, ale i finanční zátěž, která se ve svém důsledku promítne i do ceny pro účastníky tábora.

Mnohem zásadnější jsou definovaná omezení pro děti při účasti na chodu samotného tábora. Obzvláště jejich účast na přípravě stravy. I když je tato činnost dětmi vnímána jako ne vždy oblíbená povinnost, je na druhou stranu zdrojem mnoha zážitků a možností k získání nových dovedností.

Poslední vyhláškou mající vztah k táborům je pak vyhláška 107/2001 Sb. týkající se hygienických předpisů stravovacího provozu.

Tímto rychlým výčtem legislativních norem završujeme naši teoretickou pasáž pojmů a nyní se budeme již konkrétněji věnovat táborům doby totality a dneška.

2 Tábory doby totality

V této části bychom chtěli nastínit charakteristiku táborů doby totality. Tedy období od „Vítězného února“ 1948 až po sametovou revoluci v listopadu 1989. Náš úkol bude do značné míry obtížný, neboť v tomto čtyřicetiletém období se několikrát měnily faktory, které utvářely vnější podmínky pro vznik dětských táborů. Pokusíme se tedy postupovat systematicky a postupně nastiňovat vývoj dětských táborů v době komunismu na pozadí politického a společenského vývoje.

2.1 Historie táborového hnutí

Letní dětské tábory nejsou výdobytkem socialistického zřízení, nevznikaly na zelené louce. V době nástupu komunistického režimu již existovaly pevné kořeny pro tuto činnost. Historii táborů musíme proto mapovat ještě před rokem 1948 a musíme se zaměřit i na jiné země.

První známé pokusy o letní pobyty dětí v přírodě se datují do let 1861, kdy tyto pokusy v Americe prováděl Frederick W. Gun. Na základě těchto prvních praktických i teoretických zkušeností se rozšiřuje pole působnosti spolků pracujících s dětmi a tyto snahy se dostávají i do Evropy. Pro rozvoj letních táborů má jistě nesmírný význam vznik skautské organizace. I když záliba v letních táborech přetrvala na starém kontinentu především ve Francii, Itálii či Německu, skauting vznikl ve Velké Británii. Zde je roku 1907 založena skautská organizace pod vedením generála Roberta Baden – Powella. Ten pořádá v létě roku 1907 první tábor na ostrově Brownsea, kam vzal 20 londýnských chlapců z různých vrstev společnosti, a od tohoto okamžiku se datuje historie skautingu. „Posláním hnutí je podporovat rozvoj osobnosti dětí a mladých lidí, jejich duchovních, mravních, intelektuálních, sociálních a tělesných schopností. Cílem je připravenost jedince plnit povinnosti k sobě samým, bližním, vlasti, přírodě a celému lidskému společenství.“ Sám generál je zaníceným zastáncem cvičení (Je zajímavé, že původní představa Baden-Powellova byla, že cvičení je prospěšné v boji s masturbací). Ač se samozřejmě principy skautského hnutí postupně vyvíjely a odrážely společenské potřeby, od počátku je velmi důležitým základem pro skautské hnutí, ale i pro naše další bádání, víra v Boha a služba Bohu. Služba Bohu je ukotvena již ve slibu skauta při jeho vstupu do organizace. Existuje v tomto směru jen několik málo výjimek, pouze v několika státech není povinnost služby Bohu zakotvena do slibu skauta. Jednou z těchto výjimek je i Česká republika.¹³

V roce 1911 podnikl cestu do Anglie středoškolský profesor A. B. Svojsík, který se zde seznámil s principy skautingu a pod vlivem své cesty se rozhodl přivést skauty i k nám. Po svém návratu sepisuje velmi obsáhlou publikaci pod názvem „Základy Junáctví“ věnující se přežití v přírodě, učení zážitkem a pobytem v přírodě. Svou knihu tvoří s předními kapacitami různých oborů (mimo jiné na této publikaci spolupracovali profesori T. G. Masaryk, Kramář, Čáda, M. Aleš, A. Jirásek, K. V. Rais, J. Gutt – Jarkovský). Jeho dílo čítá bezmála sedm set stran textu a ilustrací. Tato kniha vychází roku 1912.¹⁴

¹³ Srov. JUNÁK, *Historie skautingu*, [on - line].

¹⁴ Srov. ŘEHÁK, B. *Jak šel časem, životopis A. B. Svojsíka*, [on - line].

V témže roce 1912 se rozhoduje své teoretické znalosti převést do praxe a organizuje první letní pobyt 13 chlapců, který trvá jeden měsíc. Chlapci plní různé úkoly, mají možnost hrát různé hry, avšak nejdůležitější pro ně je učení samostatnosti a dovedností k přežití v přírodě. Sami si budují svůj tábor, jehož značná část je zbudována v korunách stromů, obstarávají si obživu a vše potřebné pro chod tábora. Během pobytu podnikají různé dějepisné výlety po okolí, sami si budují například loď, se kterou, jak vzpomíná profesor Svojsík, zažili mnoho radosti. V roce 1913 je již organizováno více než deset takovýchto pobytů v přírodě. Povzbuzen úspěchy svého dosavadního snažení zakládá skautskou organizaci Junák. Ta je s definitivní platností samostatně ustanovena roku 1914. Dívčí odnož vzniká již roku 1915. Další skautské dceřiné spolky vznikají postupně po celých Čechách.¹⁵

Jak jsme si již řekli, pro skautské hnutí je velmi důležitá víra v Boha. Tato skutečnost však není pro všechna politická zřízení přijatelná. Ve dvacátých letech vzniká v Sovětském svazu velmi široká síť dětských táborů, která samozřejmě nemohla být postavena na víře v Boha a vzniká tak sovětská forma mládežnické organizace. Tento vývoj je do jisté míry postupný, i když typicky direktivní. Ještě v roce 1919 je založena organizace JUK, tedy organizace levicově smýšlejících skautů. Teprve v roce 1922 vzniká první pionýrská organizace, která přebírá roli vychovatele mládeže. Významu těchto táborů pro formování „socialistické“ mládeže je věnována velká pozornost, o čemž svědčí i ten fakt, že mnohé z těchto historických táborů přežily dodnes, a jsou považovány téměř za mytické. Příkladem může být dnes ukrajinský tábor ARTEK, který byl založen již roku 1925.

Ve dvacátých letech vzniká i v Čechách levicová odezva na skautskou organizaci. Jsou zakládány první levicově orientované skupiny, např. Spartakovi skauti práce. Tato organizace však nemá takový celonárodní význam. Na druhou stranu je třeba chápat důvody ve velmi intenzivním levicovém smýšlení ve třicátých letech dvacátého století. Nárůst lze odvozovat od důsledků průmyslové revoluce, první světové války, omezených sociálních jistot a třídních rozdílů, ale především od vleklé krize, která cloumá Evropou. Navíc zprávy z komunistického Ruska jsou velmi kusé a často nepřesné.¹⁶

Oproti tomu se skauti významně podílejí na vzniku a budování první republiky. Vznikají například první unikátní poštovní skautské známky, skautská pošta, která slouží k doručování dokumentů mezi vznikajícími vládními úřady, nově založené Československé republiky. Během druhé světové války je skautská organizace rozpuštěna. Mnoho skautů se zapojuje do odboje, a mnoho z nich za války padne. V roce 1945 je činnost skautu plně obnovena.¹⁷

¹⁵ Srov. ŘEHÁK, B. *Jak šel časem, životopis A. B. Svojsíka*, [on - line].

¹⁶ Srov. MIDEWIWIN, *Dějiny tábornictví*, [on - line], s. 23 a násl.

¹⁷ Srov. JUNÁK, *Historie skautingu*, [on - line].

2.2 Historie Československa doby totality

V důsledku výsledků druhé světové války se znovuobnovené Československo ocitá v zájmové sféře Sovětského svazu. Na politické scéně se do popředí dostávají levicové strany a kupředu se dere strana komunistická. Tento trend vrcholí v únoru 1948, kdy již dominantní a vládnoucí komunistická strana pod vedením Klementa Gottwalda přebírá veškerou moc ve státě a začíná urychleně nastolovat totalitní režim po vzoru stalinistického Sovětského svazu.¹⁸

Tato doba je charakterizována velmi krutým a systematickým potlačováním jakéhokoliv odporu, terorem, čistkami vedoucími k upevnění režimu. Veškerá politická moc se centralizuje, stejně tak i veškeré řízení a plánování se dostává do rukou úzkého vládnoucího soukolí pod vlivem sovětských poradců. Politické procesy, kolektivizace, znárodňování, cenzura jsou charakteristické pro vznikající socialistické Československo.¹⁹

Prvním náznakem změn, i když pomalých je smrt Stalinova (5. 3. 1953), po které brzy následuje (pod heslem „Sovětský svaz náš vzor“)²⁰, úmrtí Klementa Gottwalda (14. 3. 1953). Režim zůstává tuhý a třídní nepřítel je spatřován všude, avšak již není tak destruktivní. Během následujících let se situace postupně mírně uvolňuje. Jasným vyvrcholením uvolnění politické atmosféry je Pražské jaro 1968. Je to důsledek personálních změn ve vedení komunistické strany a snaha o dosažení socialismu s lidskou tvář. V mnoha oblastech jsou obnovovány osobní svobody, je potlačována cenzura. Pro toto krátké období je charakteristická značná tolerance, možnost cestování, poznávání. Tato krátká doba, která se mohla pyšnit prvky demokratičnosti, však byla rázně ukončena příchodem spřátelených vojsk. Srpen 1968 znamenal konec volnosti, konec pokrokových kádřů, začátek normalizace a návrat neostalinistů k moci.²¹

Nové utužování režimu s sebou přináší i nové změny ve fungování společnosti. Opět strach, odchod mnoha mozků do exilu. Na druhé straně se objevují stále častější a početnější skupiny jednotlivců vytvářejících hnutí odporu proti komunistickému režimu.²²

Další změny ve fungování komunistického Československa se odehrávají pod vlivem změn nastolených v samotném Sovětském svazu. Uvolnění atmosféry, perestrojka a volání po větší ekonomické výkonnosti odhaluje vnitřní prohnitost systému. Alibismus, otupělost, morální úpadek a nedostatek spolehlivých a schopných komunistů, kteří by udrželi režim životaschopným otevírá cesty k jeho pádu.²³

V roce 1989 se již na jaře objevují první větší protesty. Nicméně impulzem k pádu komunismu se stává až studentský pochod k oslavě výročí upálení Jana Opletala 17. listopadu 1989. Přesněji jeho krvavé potlačení.²⁴

¹⁸ Srov. BĚLINA, P., POKORNÝ, J. *Dějiny země koruny české*, Praha, 1992, s. 249-265.

¹⁹ Srov. tamtéž, s. 265 – 272.

²⁰ SEIFERTOVÁ, L., KOUTSKÝ, P. *Dějiny udatného českého národa, díl č. 104*, [DVD], Praha, 2012.

²¹ Srov. BĚLINA, P., POKORNÝ, J. *Dějiny země koruny české*, Praha, 1992, s. 280 – 286.

²² Srov. tamtéž, s. 294 – 308.

²³ Srov. tamtéž, s. 294 – 308.

²⁴ Srov. RŮŽIČKA, D. *Rok 1989*, [on-line].

2.3 Vývoj dětských organizací v době totality

Vývoj dětských hnutí a spolků, jejich role, význam i formy plně odpovídají vývoji politickému, na který jsme poukázali v předchozích řádcích.

Po druhé světové válce vznikají na území Československa jednotné mládežnické organizace, které jsou však již od svého počátku ovládány komunisty. Po únorovém převratu v roce 1948 vzniká v dubnu 1949 jednotná organizace – Československý svaz mládeže (ČSM), který přebírá veškerou péči o výchovu mladé generace. Je založena pionýrská organizace ČSM, a postupně jsou potlačovány veškeré ostatní spolky mládeže a zanikají. ČSM je pod přímým řízením komunistické strany a jeho základním cílem je formovat „progresivní“, tedy komunistickou mládež.²⁵

Na tomto místě si dovoluji konstatovat, že konec českého skautingu na dlouhá desetiletí přichází z Ruska, snad symbolicky, stejně jako je symbolický skon jeho zakladatele Svojsíka.²⁶

V šedesátých letech se objevuje kritika základních pilířů ČSM, tedy přímého řízení KSČ a vliv marxisticko – leninské filosofie. Tento kritický proud vrcholí v letech 1967 a 68. Reformační činnost ústí v zánik ČSM. Organizace je nahrazena 18 novými organizacemi, je obnoven například i skaut. KSČ je přizvána ke spolupráci, ale není již řídicím orgánem a marxismus - leninismus je nahrazen Deklarací lidských práv OSN.²⁷

Toto příznivé klima však netrvá dlouho, již v roce 1969 je opětovně obnovena činnost ČSM, i když v novém hávu. Organizace si dává nové jméno Socialistický svaz mládeže, vrací se do lůna KSČ. Marxismus – leninismus je opět hlavní náplní učení, je založena nová jednotná pionýrská organizace SSM a všechny ostatní spolky jsou opětovně zrušeny.²⁸

Stanovy SSM v tomto směru mluví zcela jasně. V následujícím textu vybíráme jen nejpodstatnější body:

²⁵ Srov. MIDEWIWIN, *Dějiny tábornictví*, [on - line], s. 23 a násl.

²⁶ Srov. ŘEHÁK, B. *Jak šel časem, životopis A. B. Svojsíka*, [on - line].

„O prázdninách 16. července 1938 odejel br. Svojsík do Ruska, aby se seznámil s výchovou mládeže ruské, když již výchovu v italské Balile poznal dokonale při svých četných zájezdech do Itálie k rodině své provdané dcery. Chtěl také z vlastního názoru poznat nové směry v ruské tělovýchově a způsob, jakým je organisována. Únavu, již přinášelo nepohodlí cesty, nezvyklou stravu a úmorná vedra snášel dost těžce, třebaže s velkým sebezapřením a vrátil se, trápen stále velkou žízňí, 2. srpna. Za týden ulehl s horečkami a pocitem velké únavy.“ Zemřel 17. září 1938.

²⁷ Srov. PIONÝR, *Historie pionýrského hnutí v dobových dokumentech, rok 1968*, [on-line].

²⁸ Srov. PIONÝR, *Historie pionýrského hnutí v dobových dokumentech, rok 1969*, [on-line].

Tab. 3 Stanovy SSM²⁹

Stanovy SSM
...Sdružuje ve svých řadách chlapce a děvčata Československé socialistické republiky, aktivní budovatele a obránce vlasti.
Socialistický svaz mládeže rozvíjí svoji činnost pod vedením Komunistické strany Československa - vedoucí síly naší společnosti....
Socialistický svaz mládeže cílevědomě připravuje a doporučuje své nejlepší členy za kandidáty na členství v Komunistické straně Československa. Přijetí člena SSM do řad KSČ je nejvyšším oceněním jeho činnosti.
Socialistický svaz mládeže v celé své činnosti vychází z revolučního učení dělnické třídy marxismu-leninismu....
Socialistický svaz mládeže svou prací usiluje o rozvíjení a prohlubování socialistického vlastenectví, proletářského a socialistického internacionalismu....
Socialistický svaz mládeže jako představitel mladé generace předkládá orgánům a organizacím KSČ, státním a hospodářským orgánům a společenským organizacím iniciativní návrhy, které napomáhají v budování rozvinuté socialistické společnosti, k všestrannému a harmonickému rozvoji mladého člověka....
Socialistický svaz mládeže je aktivní, nedílnou součástí Národní fronty....
Své členy a funkcionáře navrhuje za kandidáty na poslance zastupitelských sborů, do veřejných a společenských funkcí.
Socialistický svaz mládeže upevňuje svoji organizační jednotu a buduje ji na principu demokratického centralismu, tvořivé iniciativy a aktivity členů a orgánů SSM....
Nedílnou součástí Socialistického svazu mládeže je Pionýrská organizace SSM, která na základě programu a cílů KSČ, tvořivou prací a zajímavou činností pěstuje a prohlubuje ve vědomí dětí city socialistického vlastenectví, proletářského a socialistického internacionalismu, napomáhá formování marxisticko-leninského světového názoru, vede k vytváření ušlechtilých morálních vlastností a připravuje tak pionýry ke vstupu do SSM....

Základním organizačním kamenem ČSM i navazující SSM byly základní organizace zřizované při pracovištích, školách, vojenských útvech atd. Nad nimi pak byly městské či okresní organizace, poté krajské a národní.

Můžeme tedy shrnout, že až na krátké období Pražského jara, je organizace dětských táborů plně v režii pionýrských organizací, potažmo tedy ČSM a následně SSM. Organizace těchto táborů je tedy pod přímou kuratelou KSČ.

²⁹ Stanovy socialistického svazu mládeže schválené ustavující celostátní konferencí SSM dne 11. listopadu 1970, doplněné a upravené I. sjezdem SSM dne 29. září 1972, II. sjezdem SSM dne 1. října 1977 i IV. sjezdem SSM dne 3. října 1987, [on-line].

2.4 Pionýrské tábory

Pionýrská organizace ČSM a následně i SSM se odkazuje na pionýrské organizace Sovětského svazu. Od samého počátku se charakterizuje jako levicová „pokroková“ organizace dětí a mládeže, která jako jeden z hlavních cílů vidí politicko – výchovné působení.³⁰

Pro komunistický režim slouží pionýr i jako prostředek k likvidaci jiných dětských organizací: skaut, sokol či orel. Důvody, které jsou udávány, jsou různorodé. Hlavním terčem kritiky je jednoznačně skautská organizace. Skautům je vyčítána podpora kapitalistického, buržoazního systému. Skaut dezorientuje mládež a vštěpuje jí nacionalistické a kosmopolitické názory, které vedou k militarismu. Na druhou stranu je další výtkou vůči skautingu Baden – Pawellův apel na třídní dorozumění, tedy odpor k třídnímu boji. V neposlední řadě se skautům přisuzuje výchova dětí k individualismu. Pionýr má oproti tomu vychovávat kolektivisty. Podle N. K. Krupské však kolektiv nepotlačuje osobitost dítěte.³¹ Podobně se vyjadřuje i Makarenko.³²

Jak tedy má vypadat správný pionýr? Odpověď na tuto otázku nám poskytuje například směrnice ÚV ČSM z roku 1949. Pionýr:

Tab. 4 Správný pionýr³³

Správný pionýr dle směrnice ÚV ČSM z roku 1949
Je všem chlapcům a děvčatům vzorem.
Miluje svou lidově demokratickou vlast. Je hrdý na svůj národ, který pod vedením Klementa Gottwalda buduje socialismus. Miluje svou lidově demokratickou republiku a její armádu, záruku bezpečnosti našeho státu.
Přeje svobodu a mír všem národům. Miluje našeho osvoboditele Sovětský svaz, zemi svobody, míru a socialismu.
Se dobře učí. Plní vzorně svoje školní povinnosti, má rád knihy, stále se vzdělává, aby se stal uvědomělým a platným budovatelem socialismu
Je pracovitý. Ctí každou práci, která přináší prospěch celku, a účastní se jí podle svých sil. Především pomáhá svým rodičům.
Pečuje o své zdraví. Dbá o svou čistotu a je otužilý, aby byl zdatným pracovníkem a obráncem své vlasti.
Je ukázněný. Dbá rad svých rodičů, učitelů a vedoucích. Podřizuje se vždy vůli kolektivu.
Chrání svou pionýrskou čest. Zastává pravdu, je čestný a odpovědný, není sobecký a jedná vždy spravedlivě. Váží si všech pracujících lidí.
Je mladým hospodářem své země. Miluje přírodu, zachází šetrně se vším, co bylo vytvořeno lidskou prací. Chrání společný majetek a střeží jej před škůdci a nepřáteli.

³⁰ Srov. MIDEWIWIN, *Dějiny tábornictví*, [on - line], s. 23 a násl.

³¹ Srov. VORLÍČEK, Ch. *Politicko- výchovná činnost pionýrské organizace*, Praha, 1960, s. 36 -39.

³² Srov. VORLÍČEK, Ch. *Politicko- výchovná činnost pionýrské organizace*, Praha, 1960, s. 36 -39.

³³ Srov. ZVĚŘINA, P. *Pionýrská organizace*, [on - line].

Je věrným a spolehlivým druhem. Pomáhá spolužákům a je přítelem malých dětí.

Se připravuje vstoupit do ČSM. Bude proto vždy a všude vzorným pionýrem, aby byl přijat do ČSM, který sdružuje nejuvědomější mladé budovatele republiky.

Jak těchto cílů dosahovat se můžeme dočíst například v publikaci Chrudoše Vorlíčka: *Politicko – výchovná činnost pionýrské organizace*. Zde je čtenář seznámen s výchovným systémem „Co má znát a umět pionýr“. Domníváme se, že bude dostačující, abychom čtenáře seznámili jen se zevrubnými rysy tohoto plánu. Pionýr se má tedy seznamovat s životy hrdinů našeho komunistického státu, ale i Sovětského svazu. Oslavovat výsledky budovatelské práce (znárodněné podniky, kolektivizované zemědělství,...). Na chvostě požadavků se pak krčí znalost svého okolí.

Velmi důležitou součástí přípravy pionýra, byla jeho ukázněnost. Ve svém politickém důsledku měla vést k podřízenosti kolektivu, což umožňovalo dělat z pionýrů v podstatě levné informatory o dění v rodinách. Velmi zajímavá jsou i hodnotící kritéria ukázněnosti. M. Cipro³⁴ například uvádí:

- Procento absence žáků při vyučování
- Výsledky ve sběru odpadových hmot
- Výsledky spoření žactva
- Dobrá znalost pravidel kázně a základních mravních pojmů
- Písemná úprava prací žáků
- Prospěch žactva

Uvědomíme – li si, že význam kritérií postupně klesá, je obraz komunistického pionýra, dá se říci, úplný.

K dokreslení obrazu, ve kterém jsou organizovány dětské tábory, je třeba vzpomenout revoluční odborové hnutí (ROH). Jednalo se o jedinou odborovou organizaci doby totality. Její činnost i existence však byli poněkud zvláštní. Jestliže si představíme, že hlavní úlohou odborů je hájit zájmy zaměstnanců, pak v socialistickém zřízení, které se definuje jako vláda lidu a pro lid, tato úloha odborářů padá. Hlavní úloha se tedy přesouvá do role spíše kulturního referenta, tedy smysl ROH je v organizaci společenských a rekreačních aktivit pro zaměstnance podniků. Pod záštitou ROH jsou budována rekreační podniková zařízení, která jsou pak hojně využívána ČSM či SSM pro organizování letních táborů.

Organizace pionýrských táborů odpovídala svým způsobem velikosti pořádajících organizací ČSM a v návaznosti SSM. Z tohoto pohledu jsou organizovány velmi různorodé tábory, co do velikosti i podmínek, ve kterých se odehrávají. Programová složka je však ve všech velmi podobná.

Existovaly tábory relativně malé, pro menší počty účastníků od 30 do 50 členů, kdy děti žily ve stanech či stanech s podsadou, staraly se o zásobování potravinami i přípravou stravy a většinu staveb potřebných pro chod tábora si budovaly svépomocně.³⁵ Samozřejmě vznikaly i větší tábory, kterých se účastnilo až několik stovek účastníků. Zde zpravidla tábor probíhal v předem připraveném rekreačním zařízení, kdy děti spaly v chatkách nebo ve společných

³⁴ Srov. CIPRO, M. *O mravní výchově mládeže*, Praha, 1957, s. 122 – 124.

³⁵ Srov. KRÁL, M. *Stanový tábor ČSM*, Praha, 1956, s. 5-8.

ubikacích, měly kompletní hygienické zázemí, včetně táborové jídelny, v níž stravu připravovali profesionální kuchaři.³⁶

V neposlední řadě se organizovaly i tábory mezinárodní, kterým byla přikládána velká, především politická pozornost. Tyto tábory byly provozovány ve všech zemích komunistického bloku. Často se jich účastnilo i více než tisíc dětí. (Jako příklad můžeme uvést mezinárodní tábory v Sebusíně – Ústí nad Labem, v padesátých letech³⁷). Vzhledem k velikosti si organizace těchto táborů vyžádala velmi specifické podmínky a rekreační zařízení, která byla volena, plnila spíše služby hotelové než zálesácké.

I přes rozdílnost podmínek, ve kterých se pionýrské tábory odehrávaly, po formální stránce byl obsah všech táborů podobný.

Činnost v táboře vycházela v hlavních rysech již z rozvrhu Svojsíkova a tedy skautů, a to i přesto, že se pionýrská organizace ČSM / SSM od skautů distancuje. Dalo by se až říci, že se přímo definuje jako protiklad „prohnilého“ skautského hnutí.³⁸

Program tábora je složen z dopoledních činností, které mají být věnovány výletům. V tomto případě jsou většinou navrhovány výlety se socialistickou tematikou, tedy návštěvy JZD, továren, vojenských posádek. Historické, kulturně a přírodně zajímavé lokality mají být prokonzultovány s KV TVS (krajským výborem tělesné výchovy a sportu). Během tábora může být až třikrát organizován i celodenní výlet na doporučená místa. Je vhodné dělat výlety v menších skupinách. Po obědě následuje polední klid, který je dodržován sice o trochu volněji, ale podobně jako v mateřských školách, tedy pokud možno klid na lůžku. Odpolední program je věnován sportům, plnění podmínek různých odznaků a bobříků pionýra. Za sportovní činnosti jsou považována i branná cvičení, tedy oblíbené pochody v pytlíkách, pláštěnkách a plynových maskách...³⁹

Hlavní politicko - výchovná činnost začínala po ukončení odpoledního programu. Průběh večerního nástupu samozřejmě byl individuálně modifikován charakterem vedoucích a skupiny účastníků, ale většinou obnášel zásadní připomenutí pionýrských principů, krojovaným nástupem, zpěvem vhodných písní, vztyčováním vlajek. Večerní program pak dával prostor kroužkům, které byly vedeny zkušenými soudruhy a dávaly tak prostor pro vhodnou politickou agitaci.⁴⁰

Táborové ohně, jak píše Mojmír Král ve své publikaci *Stanový tábor ČSM*, připravujeme s veselým či poučným programem. Například s povídáním o mládežnických hrdinech či večery sovětské poezie.⁴¹

Pionýrské tábory měly různé formy, jak jsme již výše uvedli. Samozřejmě jejich úroveň byla vždy odvislá od úrovně vedoucích i účastníků a odrážela vždy konkrétní okamžiky doby. Pro činnost vedoucího bylo mnohdy důležitější kádrové hodnocení než pedagogické schopnosti, stejně i zájem o činnost s pionýry mohla představovat aktivitu v rámci ČSM či

³⁶ Srov. ČT, *Retromanie – Pionýrský tábor*, [on-line].

³⁷ Srov. KAISEROVÁ, K., KAISER, V. *Dějiny města Ústí nad Labem*, [on - line].

³⁸ Srov. VORLÍČEK, Ch. *Politicko – výchovná činnost pionýrské organizace*, Praha 1960, s. 48 a následující.

³⁹ Srov. KRÁL, M. *Stanový tábor ČSM*, Praha, 1956, s. 36-39.

⁴⁰ Srov. tamtéž, s. 36-39.

⁴¹ Srov. tamtéž, s. 36-39.

SSM, a tedy kladné kariérní body. Proto i kvalita táborů byla velmi různorodá. Zvláště u velkých mezinárodních projektů byla tato politická činnost v popředí. Na druhou stranu existovaly i tábory menší, které svým způsobem narušovaly politicko - výchovnou činnost pionýra, jak si všímá i Chrudoš Vorlíček ve svých učebních textech.⁴² Většina komunistických režimů si uvědomovala význam práce s mládeží, neboť potenciál tvárnosti je v tomto věku nejvyšší. Na druhou stranu tato činnost narážela na problém skloubení patřičných pedagogických schopností a s politickou uvědomělostí kádrů.⁴³

I když režim po celou dobu své existence velmi lpěl na preferování stranických aktivit před schopnostmi jedince, je až s podivem, že v době nejužší normalizace se začíná rozvíjet systém výchovy vedoucích táborů, jak bychom dnes řekli pedagogů volného času či zážitku.

Místem, které bylo tomuto záměru zasvěceno, se stalo středisko ÚV SSM Lipnice. Tedy místo, které SSM vytvořilo v blízkosti původního Svojsíkova skautského tábora... Prvotní projekty vycházely ještě z období Pražského jara a byly zaštiťovány experimentální činností. První na tomto poli byl projekt nazývaný se Pokus pro dvacet. Po několika letech proběhl v roce 1971 legendární experimentální kurz Gymnasion pro vedoucí, jehož úspěch a ohlas umožnil další experimentální aktivitu v Lipnici. Gymnasion odkazoval na starořeckou podstatu současného zušlechťování těla i ducha, naplňování ideálu kalokagathie. Na Gymnasion navazují další projekty, zatím stále experimentální. Prosazení těchto projektů je velmi obtížné, na jednu stranu svazácké špičky hovoří o pozitivním a přínosném pokroku, avšak uvedení do všední praxe silně pokulhává za různými slovními projevy náklonnosti. Teprve po více jak osmi letech, na konci sedmdesátých let, přesně v roce 1977, dochází k legitimizaci a uznání systému výuky a činnosti v Lipnici ztrácí svůj experimentální charakter. Tím se otvírají dveře pro výuku širokého okruhu budoucích vedoucích, a to i v nižších věkových kategoriích. V roce 1978 pak probíhá první prázdninová škola, která tak zahajuje souvislou činnost na poli výuky skrze pobyt v přírodě.⁴⁴

Prázdninová škola v Lipnici pokračovala dále a její následnická organizace pokračuje v tradici jejího pedagogického působení. Ale to již se dostáváme mimo obsah této kapitoly, a proto je vhodné tímto mostem spojit další pojednání o táborech dneška.

⁴² Srov. VORLÍČEK, Ch. *Politicko – výchovná činnost pionýrské organizace*, Praha 1960, s. 48 a následující.

⁴³ Srov. VORLÍČEK, Ch. *Kapitoly z teorie dětské organizace*, Praha, 1967, s. 124-129.

⁴⁴ Srov. GINTEL, A., *Prázdniny v pohybu aneb rukověť pro prázdninové pedagogy*, Praha, 1980, s. 5-9.

3 Táboory dneška

Obdobně, jako jsme se zaobírali dětskými táboory v době komunismu v Českých zemích, pokusíme se nyní vytvořit obraz a charakteristiku táborů v obdobích navazujících. Naše úvahy se budou zabírat dobou začínající sametovou revolucí v listopadu 1989 a táhnoucí se až do dnešních dní. Vzhledem k aktuálnosti analyzovaného období nelze toto studovat jako uzavřenou dějinnou epochu, ale v našich rozvahách musíme zůstat otevření budoucímu vývoji a trendům. I když je postkomunistické období nepoměrně kratší než doba komunistického režimu, i zde se musíme při snaze probrat se různými aspekty ovlivňujícími existenci dětských táborů vypořádat s mnoha různorodými zevními faktory, jejichž pochopení nás může přivést na správnou cestu.

Stejně jako v předešlé kapitole se nejprve pokusíme o historický náhled na naši dobu a následně se budeme věnovat vyplývajícím souvislostem, které mají vliv na charakteristiku táborů dneška.

3.1 Historie Československa postkomunistického

Sametová revoluce v listopadu 1989 bylo vyústěním delšího procesu, který se odehrával v komunistickém bloku již od počátku osmdesátých let.

Ve spojených státech se stává prezidentem Ronald Reagan, který staví svou strategii boje studené války na maximálním zbrojení, které ekonomicky zcela vyčerpává socialistický tábor, jenž se snaží s americkým zbrojením udržet krok.

Současně se k moci v Sovětském svazu dostává Michael Gorbačov, který uvolňuje poměry v komunistických zemích.⁴⁵

Být komunistou a spolupracovat se státními orgány již není otázkou přesvědčení, ale čím dál více se jedná o oportunistický kariérní přístup s vidinou vlastního prospěchu. Režim se tak postupně drolí zevnitř. I boj s projevy opozice se stává stále více udýchanější a lopotnější.

Ve vedení KSČ je nahrazen Gustáv Husák Miloušem Jakešem, který svým veřejným vystupováním dále nabourává pozici strany jako vůdčí síly v zemi. Postupně se shlukují stále početnější skupiny jednotlivců, které protestují proti režimu a dožadují se diskuze a nastolení právního státu. V roce 1989 dochází k masovějším protestům již v lednu při tak zvaném Palachově týdnu, avšak demonstrace jsou potlačeny.⁴⁶

Definitivním impulsem k pádu komunismu v našich zemích se stane paradoxně, a do určité míry neočekávaně, studentský pochod v rámci Mezinárodního dne studentstva, který i přes svůj poklidný průběh je krvavě potlačen. Následující dny jsou naplněny stávkami a demonstracemi obyvatelstva, na které již komunistický režim není schopen reagovat a hroutí se.⁴⁷

⁴⁵ Srov. BĚLINA, P., POKORNÝ, J. *Dějiny zemí koruny české*, Praha, 1992, s. 294 – 308.

⁴⁶ Srov. VODIČKA, K., CABADA, L. *Politický systém České republiky*, Praha, 2007, s. 115-124.

⁴⁷ Srov. BĚLINA, P., POKORNÝ, J. *Dějiny zemí koruny české*, Praha, 1992, s. 294 – 308.

Otvírá se nová doba demokracie a svobody, přicházejí první svobodné volby. Nastává období velkých změn, změn často typicky revolučních. Nová doba skýtá mnoho možností, se kterými se však ne všichni dovedou srovnat.

K moci se dostávají noví lidé, často bez jakýchkoli zkušeností s řízením státu, jsou budovány nové instituce na zelené louce, hledají se noví úředníci pro zajištění chodu státu. V devadesátých letech se prudce rozvíjí podnikání, často s postupy hodnými divokého západu. Často je postupováno metodou pokusu a omylu.

Postupně se začíná stabilizovat státní správa, začínají se utvářet normy určující fungování podnikání a krystalizují se úspěšné podnikatelské projekty, na rozdíl od těch méně promyšlených. Doba revoluční se postupně uklidňuje a stabilizuje.⁴⁸

I když vedoucí úloha komunistické strany byla zrušena a demokracie se vrátila do naší země, jizvy čtyřiceti let komunismu přetrvaly. Výchova v kolektivní odpovědnost a očekávání toho, co dostaneme, přetrvala v části obyvatelstva dodnes. Ne všichni jsou úspěšní, ne všichni si mohou dovolit tolik, kolik by si přáli. Doba revolučního nadšení pominula a pro část obyvatel se stávají vzpomínky na minulý režim růžové.⁴⁹

Protože naše revoluce byla sametová, nenastal zde žádný prudký, či krvavý zlom. Komunistické instituce se neruší, ale přetvářejí a stávají se často podnikatelskými subjekty.

Pro postkomunistické období je typické obnovování činnosti organizací zakázaných za komunismu, komunistické instituce se převlékají do moderních hávů a vznikají i nové subjekty, což umožňuje volnost a možnosti doby.⁵⁰

Postupně přetvářená a demokratická společnost poskytuje téměř neomezené možnosti aktivit. Lidé vyžadují stále rozmanitější zážitky pro naplnění volného času, neboť jejich ekonomické podmínky to umožňují.⁵¹

Volnočasové aktivity se dostávají do popředí a stávají se módním artiklem, který láka i stále větší množství profesionálů poskytujících služby v tomto odvětví. Tento trend se týká i poskytování služeb pro klienty dětského věku. Existují již i samostatné firmy či cestovní kanceláře specializující se na dětskou turistiku, dětské tábory a dětskou zážitkovou pedagogiku jako celek.

3.2 Formy dětských organizací

V současné době proto existují tři kategorie uskupení organizujících dětské tábory. Do první kategorie lze zařadit skauty a různá trampská či turistická uskupení, která po roce 1989 obnovila či legalizovala svou činnost a navazují na své původní kořeny. Druhou sortou organizací jsou ty, které svůj vznik odvozují, spíše historicky než vědomě, od pionýrské organizace SSM. Poslední skupinu tvoří nové komerční celky – cestovní kanceláře, zážitkové

⁴⁸ Srov. VODIČKA, K., CABADA, L. *Politický systém České republiky*, Praha, 2007, s. 139 a násl.

⁴⁹ Srov. tamtéž, s. 341 – 354.

⁵⁰ Srov. tamtéž, s. 321 a násl.

⁵¹ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, Praha, 2004, s. 25 – 33.

agentury. V následujících řádcích se pokusíme zamyslet nad jednotlivými kategoriemi a charakterizovat je.

3.1.1 Organizace s prvorepublikovou historií, Skautská organizace

Naše putování po organizátorech táborů začneme snad již tradičně u skautů, můžeme do obdobné kategorie zařadit i některé spolky klubu českých turistů či Sokola. Zkrátka jedná se o organizace, které svou činností navazují na prvorepublikové zázemí a tradici. Skautské hnutí se navíc může opírat i o silnou mezinárodní síť.

Jak jsme již nastínili, po pádu totality se rychle obnovuje skautská činnost a již v roce 1989 je obnovena organizace Junák. Junák se zapojuje do mezinárodního skautského společenství, jsou obnovovány oddíly po celé České republice a skaut se stává dominantní organizací na poli dětské volnočasové výchovy. Skaut sdružuje na 48000 dětí v 2108 oddílech napříč republikou. Jeho činnost a organizace je zajišťována přibližně 7000 dobrovolníky. Dobrovolnost je jedním ze základních rysů definujících směřování celé organizace.⁵²

V roce 2005 na XI. Valné hromadě Junáka byla přijata Charta českého skautingu na počátku 21. století, která definuje skautský program. Jeho hlavní rysy definuje takto⁵³:

▪ komplexní výchovná metoda

Skautská výchova se snaží vést mladého člověka na cestě jeho osobního růstu. Jako hlavní prostředky výchovného systému je považováno respektování mravních hodnot, týmová práce v malých skupinách, sebevýchova, motivace dětí pomocí příběhů, pobyt v přírodě, programy vedoucí k rozvoji osobnosti, průvodcovská role dospělých, služba společnosti, prostředí pro nové kamarádké vazby.

▪ Děti se učí týmové práci

Základním prostředkem ve skautské výchovné metodě je **družinový systém**. Pěti až sedmičlenné skupiny (družiny) pracují v týmu a společně připravují i realizují program. Družinu vede starší a zkušenější skaut či skautka. Učí se odpovědnosti za druhé a podílejí se na vedení svých vrstevníků. Stávají se spolehlivějšími, získávají samostatnost, sebedůvěru a schopnost spolupracovat.

▪ Základní trojice principů skautingu

Skautské hnutí je založeno na třech principech, které se promítají do skautského slibu i zákona. Udávají směr celému skautskému hnutí:

- odpovědnost za sebe a svůj rozvoj
- spolupráce, pochopení a odpovědnost vůči druhým lidem i životnímu prostředí
- hledání duchovních hodnot, které člověka přesahují

Jak jsme již uvedli v dřívějším textu, není služba bohu explicitně zahrnuta do programu českého skautingu, na rozdíl od většiny jiných států.

⁵² Srov. JUNÁK, *Výroční zpráva Junáka 2012*, [on-line].

⁵³ Srov. JUNÁK, *charta českého skautingu pro 21. Století*, [on-line].

Pro skauty jsou letní tábory vyvrcholením celoroční činnosti oddílů. Junák tradičně zaujímá prvenství v pořadatelsví letních dětských táborů. Každý rok jich uspořádá přibližně tisícovku a pravidelně se jich účastní přes 25000 dětí.⁵⁴

Skautské tábory jsou specifické tím, že se jich účastní většinou děti, které spolu pracují v oddílech i během roku. Tráví tak léto se svými kamarády a vedoucími, které znají. Na chodu tábora se přiměřeně svému věku také podílejí. Pomáhají se stavbou tábora, přípravou jídla nebo programu.

Skautské hnutí v roce 2007 celosvětově oslavilo sto let od svého založení a v roce 2012 pak sté výročí českého skautingu.

3.1.2 Postkomunistické organizace, Pionýr

Druhou největší organizací zabývající se prací s dětmi je Pionýr. Tato organizace je typickým příkladem dědictví po pionýrské organizaci SSM, a je tedy jasným příkladem druhé kategorie pořadatelů dětských táborů.

Pionýr se s pádem komunismu oprostil od vůdčí role KSČ a od učení marxismu – leninismu a dále pokračoval v práci s dětmi. O to snáze, že částečně podědil síť již dobře fungujících rekreačních středisek. V místech, kde rekreační objekty nepřešli do vlastnictví Pionýra, a kde se v minulosti pořádali tábory, se často vytvořily regionální spolky navazující na předchozí táborovou činnost pionýrské organizace SSM.⁵⁵

Z novodobých stanov pionýra vybíráme⁵⁶:

1. Pionýr je demokratickou, samostatnou, dobrovolnou organizací dětí, mládeže a dospělých.... Pionýr je nezávislý na politických stranách, hnutích a jiných organizacích....
2. ... V činnosti uplatňuje zásady Úmluvy dětských práv OSN.
3. Pionýr svobodně navazuje na všechny pozitivní myšlenky a činy z minulosti a bude je využívat ku prospěchu organizace a svých členů.
4. ... Výhodiskem koncepce Pionýra je pojetí dítěte a výchovy, které chápe dítě jako subjekt, nikoli objekt manipulovaný dospělými...

Pionýr zdůrazňuje podíl dětí na rozhodování svého kolektivu...

Takto pojatá výchova klade vysoké nároky na vedoucí pionýrských kolektivů. Ti by proto měli vychovávat z vlastních řad Pionýra...

5. Při rozhodování o činnosti pionýrských kolektivů jsou důležité ideály, ke kterým Pionýr směřuje:
 - morální osobnost s lidským vztahem k ostatním, s aktivním postojem ke společnosti, přírodě, životu na Zemi, osobnost jednající na základě uvědomění si lidských hodnot a nesoucí za své jednání plnou odpovědnost.

⁵⁴ Srov. JUNÁK, *Zajímavá fakta a čísla*, [on-line].

⁵⁵ Srov. PIONÝR, *O pionýru*, [online].

⁵⁶ Srov. PIONÝR, *Stanovy Pionýra*, [online].

- osobnost samostatná a tvořivá, schopná netradičně vidět a spoluvytvářet svět, respektovat odlišné názory, schopná sebevýchovy a sebehodnocení.
6. Ideálu Pionýra dosahují pionýrské kolektivy prostřednictvím různorodé, zvláště zájmové činnosti. Společně rozhodují o jejím obsahu, normách života kolektivu a své vnitřní organizaci. Mohou se sdružovat ve vyšší, trvalé i dočasné celky.
 7. Pionýr vychází z dobrovolné činnosti dětí, mládeže a dospělých. Dospělí členové vytvářejí vyšší orgány, jejichž úkolem je zajišťovat podmínky pro činnost základních kolektivů a zastupovat je na veřejnosti. Nezbytný placený aparát musí být výkonnou složkou organizace.
 8. Základním zdrojem hmotného zabezpečení činnosti Pionýra jsou vlastní zdroje (výsledky vlastní hospodářské činnosti a členské příspěvky) všech složek...

Můžeme tedy shrnout, že se pionýr oprostil od komunistické ideologie a kolektivismu hlášeného v době komunismu, na druhou stranu se hlásí k odkazu původní organizace. Na rozdíl od skatu je jeho organizační struktura již poloprofesionální.

Současné ideály pionýra, tedy ekvivalent popisu správného pionýra, se změnil do následující podoby⁵⁷:

- Pravda – „Pionýr chrání pravdu a plní dané slovo.“
- Poznání – „Pionýr je pracovitý, učí se.“
- Přátelství – „Pionýr je přítelem všech dětí.“
- Pomoc – „Pionýr je statečný a kamarádský, pomáhá ostatním.“
- Překonání – „Pionýr je čestný a spravedlivý.“
- Příroda – „Pionýr chrání přírodu a život na Zemi.“
- Paměť – „Pionýr má rád svou zem.“

Vývoj pionýrského hnutí je v poslední době v určité stagnaci členské základny, kdy dochází k postupnému snižování počtu členů i oddílů. Podle výroční zprávy z roku 2012 pionýr čítá 14670 členů, organizovaných do 573 oddílů.⁵⁸

Pionýr má mnohé společné rysy se skautským hnutím. Především se jedná o organizaci, která se věnuje výchově mládeže celoročně, a letní tábory jsou vyvrcholením jejich snažení. Většina vedoucích pracuje dobrovolně. Hlavním negativem Pionýru je jeho obraz utvářený na základě jeho historie, od které není ochoten, ani schopen se radikálně oprostit. V našem laickém státě, na rozdíl od našich sousedů, se navíc pionýr nemůže definovat oproti skautu svým ateismem. Je však třeba konstatovat, že v současné době Pionýr nikterak nenarušuje mravní hodnoty demokratické společnosti, a tak je jistě plnohodnotným partnerem na poli výchovy mládeže.

Pionýr jako základ organizace svých táborů uvádí osmero dobrého tábora⁵⁹:

⁵⁷ Srov. PIONÝR, *Ideály pionýra*, [on-line].

⁵⁸ Srov. PIONÝR, *Výroční zpráva pro rok 2012*, [on-line].

⁵⁹ Srov. PIONÝR, *Dobrý tábor*, [on-line].

Má kvalifikované vedení, má zajímavý program, je bezpečný, je ve vhodných prostorách, je zdravotně zabezpečen, má dostatek informací pro všechny, rozvíjí osobnost účastníka, má důvěryhodného pořadatele

3.1.3 Komerční tábory

Poslední kategorií provozovatelů či organizátorů dětských táborů jsou komerční subjekty.

Na internetových portálech prezentovaných i na stránkách MŠMT můžeme nalézt k 700 odkazů na organizátory různých táborů.⁶⁰

Tyto instituce jsou závislé na úspěchu svých produktů a tomu plně odpovídá i charakteristika dětských táborů, které provozují. Komerční subjekty se nevěnují výchově dětí celoročně, nepracují se stejnou uzavřenou skupinou dětí, a proto ani vedoucí na táborech nejsou stálí. Děti, ani vedoucí se neznají a navazují tak nově veškeré komunikační vztahy právě až na daném táboře. Na druhou stranu musí provozovatel tábora, chce – li být úspěšný, zaujmout svým produktem nejen děti, ale to především, jejich rodiče. Jednotlivé organizace se tudíž logicky snaží vzájemně trumfovat spektakulárnějším programem a silnějšími zážitky.⁶¹

Z této charakteristiky pak pramení veškerá úskalí i pozitiva těchto táborů.

V první řadě se budeme věnovat pozitivům. Díky konkurenci, která na trhu panuje, jsou programy bohatší a mohou přinést mnohem více zážitků, než programy jiných institucí zabývajících se soustavnou péčí o děti. Současně je organizátor mnohem flexibilnější ve volbě lokality tábora. V neposlední řadě kreativnost členů přípravného týmu může vyústit v mnohem zábavnější program.

Na druhou stranu se realizační tým u těchto subjektů často mění, a tak i úroveň jednotlivých cyklů tábora je variabilní. Vedoucí jsou často rekrutováni formou brigádníků z řad studentů, jejichž jedinou odbornou přípravou je účast na dětském táboře v minulosti. Neznají se proto často ani vedoucí, ani děti. Vzájemná neznalost kolektivu může oslabovat společný prožitek, či vyžadovat, aby program tábora byl v první fázi limitován na seznamovací aktivity.⁶²

Velmi komplikovanou otázkou je prezentace táborového programu. Je zřejmé, že o přihlášení účastníka na dětský tábor rozhoduje rodič. Rodiče však většinou nemají dostatečnou odbornou erudici, aby mohli hodnotit vhodnost programu pro své ratolesti, ale vybírají tábor podle vlastních pocitů a zájmů, bez ohledu na možnosti a schopnosti dítěte. Tím mohou dítě vystavovat zbytečným rizikům, ať už ve formě pouhého nezájmu dítěte o činnost v táboře až po zdravotní komplikace, které s sebou může nést podcenění rizik aktivity.⁶³

Dále si musíme klást otázku, zda aktivity na táboře mají být především silným zážitkem, či zda mají mít i nějaký pedagogický vliv na dítě. Z dlouhodobého hlediska je samozřejmě pedagogické působení výhodou, nicméně pro prezentaci tábora je síla zážitku mnohem víc.

⁶⁰ Srov. ČESKÉ TÁBORY.CZ, *Katalog dětských letních táborů 2014*, [on-line].

⁶¹ Srov. PIONÝR, *Dobrý tábor*, [on-line].

⁶² Srov. ČESKÉ TÁBORY.CZ, *Jak vybrat správný tábor?*, [on-line].

⁶³ Srov. ČESKÉ TÁBORY.CZ, *Jak vybrat správný tábor?*, [on-line].

Aktivity jsou tak často stavěny na individuální činnosti účastníka místo vytváření funkčního kolektivu.⁶⁴

Pro dokreslení obrazu, a proto, že předchozí kategorie byly prezentovány na příkladu konkrétních organizací, si dovolím předvést takovýto komerční tábor, se kterým se autor mohl sám seznámit. Nemíníme jakkoliv prezentovat konkrétní organizaci, a proto její jméno ponecháme v anonymitě. Současně připouštíme, že průběh komerčních táborů může být i zcela jiný, a že námi prezentovaná zkušenost nemusí být reprezentativní.

Námi prezentovaný subjekt se definuje jako „moderní dětská cestovka“ a nabízí účast na neortodoxních dětských táborech. Podnikatelský záměr je vytvořit tábory pro movitou klientelu, která slyší na nabídku neobvyklých zážitků, exkluzivitu prostředí a vysoký komfort zázemí. Na druhou stranu se jedná o tábory v menším počtu dětí a seznamující je s pobytem ve stanech, tábornictvím a přírodou vůbec.

Program se snažil nabízet různé zajímavosti - jízdu na raftech, výlety do akvaparků, návštěvy sokolníků či šermířů přímo v táboře. Při hrách se používala moderní technika ve formě GPS navigace, tabletů atd. Pro rodiče byl k dispozici on – line portál s novinkami z tábora.

Na druhou stranu se tým vedoucích formoval vždy jen pro daný turnus tábora. Táboroví vedoucí se tak znali jen z přípravných seminářů a akcí a samozřejmě pro každý turnus byla připravenost a odbornost jiná, neboť odpovídala individuálním schopnostem a předpokladům daného organizačního kolektivu.

Současně se ukázalo, že pro většinu dětí byl program plný nových aktivit, se kterými neměly zkušenosti a jejichž vykonávání pro ně často bylo obtížné. Tím, že tyto děti neměly celoroční průpravu, jako mají děti začleněné do různých organizací dětí a mládeže, nedaly se ani předem příliš odhadovat jejich schopnosti při plnění různých činností. Pro příklad může posloužit spíše kratší pěší přesun na vlak (do 4km), který se stal utrpením jak pro děti, tak i vedoucí, neboť ve finále trval více jak tři hodiny z důvodu minimální fyzické připravenosti kolektivu.

Tímto konkrétním příkladem si dovolujeme tuto pasáž o táborech dneška ukončit. Domníváme se, že předchozí text je dostatečně reprezentativní pro dokreslení obrazu dětských táborů, umožní nám snáze se orientovat v problematice, a tak přispěje k důstojnější realizaci našeho záměru.

⁶⁴ Srov. ČESKÉ TÁBORY.CZ, *Jak vybrat správný tábor?*, [on-line].

4 Projekt

4.1 Metodika pedagogického výzkumu

Touto kapitolou se dostáváme k praktické části naší práce. Pokusme se v dalších řádcích utřídit naše představy o tom, jak srovnávat, hodnotit, či jinak analyzovat tábory doby komunismu a dneška.

Již na začátku si musíme upřesnit, co to je pedagogický výzkum, jak a čím ho můžeme definovat tak, abychom se mohli zamyslet nad konkrétními kroky našeho vlastního postupu.

Co je tedy výzkum a přesněji pedagogický výzkum?

- Jako vědecký výzkum můžeme považovat systematické a kritické zkoumání vztahů mezi jevy.⁶⁵
- Pedagogický výzkum je pak získávání praktických dat uplatnitelných v pedagogické teorii.⁶⁶

Pedagogický výzkum je charakterizován⁶⁷:

- Mírou obecnosti (*základní / aplikovaný výzkum*)
- Vztahem ke skutečnosti (*teoretický / empirický*)
- Účelovostí (*deskriptivní / diagnostický / explorativní / explikativní / evaluační*)
- Komplexností (*mono / interdisciplinární*)
- Výzkumnými metodami (*experimentální / observační / komparativní / atd.*)
- Obsáhlostí (*dílčí / komplexní*)
- Dobou trvání (*krátkodobé / dlouhodobé*)

Na základě všech faktorů, které budou definovat pedagogický výzkum, můžeme prezentovat dva jeho základní obrazy metod a technik. Rozlišujeme tedy tzv. kvantitativní výzkum, proti kterému pak stavíme výzkum kvalitativní.⁶⁸

Kvantitativní postupy se snaží hodnotit danou problematiku pomocí objektivně měřitelných objektivních dat - statistiky.⁶⁹ Základem je ověřování předem stanovené hypotézy, která nás vede k formulování konkrétních otázek.

Kvantitativní výzkum je vhodný, jak vyplývá z předchozích charakteristik, pro zpracování měřitelných dat, dat získatelných od velkého souboru tak, aby výsledky byly statisticky signifikantní.⁷⁰ Pro naši sondu jsou však tyto metody obtížně uplatnitelné.

⁶⁵ Srov. HARTL, P. *Psychologický slovník*, 1994, s. 236.

⁶⁶ Srov. POSPÍŠIL, R. *Úvod do pedagogiky*, [on-line].

⁶⁷ Srov. tamtéž, [on-line].

⁶⁸ Srov. tamtéž, [on-line].

⁶⁹ Srov. GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*, s. 31.

⁷⁰ Srov. tamtéž, s. 32.

4.1.1 Kvalitativní výzkum

Jako protiklad kvantitativnímu výzkumu se někdy staví kvalitativní výzkum, který se dá definovat jako ten, který nevyužívá k hledání výsledků statistických metod. Mnohem podstatnější je však připomenout, že oproti kvantitativnímu výzkumu, je zde preferována práce s menším kolektivem a proměnné jsou vesměs limitované pouze respondenty samotnými. Podstatou kvalitativního výzkumu je snaha o chápání souvislostí mezi jevy, o chápání postojů a vysvětlení respondentů. Výzkum je ovlivněn interakcemi mezi výzkumníkem a respondentem. Proto nelze u kvalitativního výzkumu očekávat jednu výslednou pravdu, ale výzkum je otevřený, rozvětvený a vede často ke kladení dalších otázek vznikajících během samotného výzkumu.⁷¹

Výsledky kvalitativního výzkumu se nezpracovávají matematicky, ale vyplývají z přímého kontaktu s respondenty, či ze záznamů jejich projevů.⁷²

V tomto směru si můžeme určit dva postupy:

Analytickou indukci, kdy na základně vysloveného výzkumného problému tento ověřujeme v terénu na prvním případě a následně formulujeme naše hypotézy, které následně ověřujeme či vyvracíme.

Konstantní komparaci, kdy výzkumník nejprve pozoruje, pozorované třídí a analyzuje a na základě kategorizace jevů pak formuje své hypotézy a teorie.⁷³

Prosazování kvalitativního výzkumu je jistou reakcí na snahy o behavioristický přístup ke všem otázkám i sociologickým, psychologickým či pedagogickým. Proto se můžeme setkat s určitou polarizací v náhledu na tyto přístupy k vědecké analýze. Nicméně většina komplexních přístupů si vyžaduje skloubení obou. Je třeba si též uvědomit, že z kvantitativních dat lze získat i kvalitativní závěry, obráceně nikoliv.⁷⁴

⁷¹ Srov. GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*, s. 31 - 34.

⁷² Srov. tamtéž, s. 142.

⁷³ Srov. tamtéž, s. 143.

⁷⁴ Srov. tamtéž, s. 34.

4.2 Metodika analýzy deníků

4.2.1 Základní hypotéza analýzy

Podmínky pro organizaci v době totality a dnes se velmi liší. Jak po stránce možností organizačních, finančních či personálních. Současná nabídka je téměř nekonečná. I přes tyto rozdíly se ptáme, zda prožívání těchto letních táborů ze strany dětských účastníků není v zásadě obdobné. Tedy zda stopa, kterou tábor zanechal v jejich vzpomínkách, není srovnatelná v průběhu desetiletí bez ohledu na vládnoucí režim.

Otázka, která před námi stála, zněla: Jak získat informace o zážitcích a vzpomínkách na dětské tábory od jejich účastníků, které by nebyly zatíženy aktuálním věkem dřívějších táborníků a selektivností dospělé paměti. Nechtěli jsme získávat informace o táborech dneška od dětí a o táborech doby komunismu od dospělých. Jak si tedy opatřit informace od dětí z doby komunismu? Nejvhodnější formou pro získání potřebných dat, která by mohla, poskytnou vzpomínky, představit prožitky, nastínit emoce dětí, se nám jeví analýza jejich táborových deníků.

Naše analýza se chce tedy opírat o informace získané z dobových dokumentů. Tento postup s sebou nese i řadu úskalí, kterých jsme si vědomi.

4.2.2 Kritéria výběru respondenta

Abychom naši sondu mohli realizovat, zamýšleli jsme se předem nad kritérii pro výběr oslovených respondentů tak, aby data získaná z jejich deníků mohla být porovnávána, a to i přes omezený počet získaných zdrojů.

Abychom co nejvíce omezili počet nepřesností způsobených věkovým rozdílem respondentů či pohlavními specifiky, předsevzali jsme si oslovit osoby stejného pohlaví, získat od nich deníky ze stejného věkového období. Jako přínosnější se nám jevila skupina dětí spíše vyššího věku, v rozmezí 11 až 15 let, neboť u nich již lze očekávat bohatší informační zdroje, stejně jako chápání hlubších souvislostí.

Stejně jsme se snažili získat deník od dětí, které se účastnily táborů přibližně stejně velkých. Předpokládáme, že významně odlišný počet účastníků tábora může ovlivňovat vzájemné mezilidské vztahy.

4.2.3 Postup analýzy deníků

Pro naši analýzu jsme zvolili formu kvalitativního výzkumu, i když pro hodnocení některých aspektů naší sondy jsme využili i metod kvantitativních, statistických. Naším cílem je získat poznatky o prožitcích dětí na letních táborech a o jejich vnímání těchto akcí. Jejich porovnáním pak budeme hodnotit tábory doby totality a dneška.

V rámci přípravy jsme si stanovili základní okruhy zájmu, které ve své práci chceme analyzovat.

- Zázemí tábora: podněty týkající se vybavení tábora, ubytování, hygieny a stravy
- Program tábora: podněty týkající se organizace průběhu dne
- Mezilidské vztahy: podněty týkající se vztahů s ostatními účastníky tábora jak dětmi, tak i dospělými
- Politické působení: ohlasy na eventuelní politickou agitaci.

Po předběžném prostudování deníků jsme si následně stanovili sedm oblastí, na které jsme zaměřili naši pozornost, jak ukazuje následující tabulka.

Tab. 5 Charakteristika analyzovaných jevů deníků

	Charakteristika
Ubytování	Hodnocení ubikací, hygienického zázemí, a s tím spojenými povinnostmi
Strava	Hodnocení stravy, jak ve smyslu její kvality, tak i její přípravy v rámci povinností účastníka tábora
Program - aktivity	Hodnocení programu - táborové hry, výlety apod.
Program - režim dne	Hodnocení pravidelných povinností zajišťujících chod tábora - večerka, budíček, atd.
Vztahy – děti	Záznamy o vztazích s ostatními dětmi na táboře
Vztahy – dospělí	Záznamy o vztazích k dospělým osobám – vedoucím, zdravotníkovi, kuchaři atd.
Politika	ohlasy na eventuelní politickou agitaci

Informace získané z deníků jsme rozdělili do jednotlivých kategorií a následně jsme je analyzovali a porovnávali tak, abychom mohli srovnat tábory dneška a totality z pohledu účastníka.

Protože deníky mohly být stylisticky zpracovány zcela odlišně, naplánovali jsme si i pohovor s vybranými respondenty k dokreslení celkového obrazu a klimatu analyzovaných deníků. Probrali jsme s nimi správnost našeho chápání jejich textu a probrali jsme s nimi i oprávněnost některých našich hypotéz.

4.3 Analýza deníku doby totality

Z doby totality jsme získali deník v té době dvanáctileté dívky, která se účastnila tábora organizovaného TOM TAKem. (Turistická organizace mládeže turistického akademického klubu) Tato organizace vznikla v roce 1964 pod hlavičkou ČSM jako turistický spolek převážně studentů ČVUT v Praze. V roce 1968 se osamostatnila od ČSM, a následně za normalizace jako TJ TAK přetrvávala pod hlavičkou ČTO – ČSTV. V této formě existovala do pádu totality. V současné době je TAK součástí klubu českých turistů. Od roku 1980 pořádá TAK tábory pro děti (většinou děti členů TAKu) s názvem Ďáblík. Tábory se organizovaly pro cca 30 dětí, a jak vyplývá z předešlého textu, všichni účastníci se předem znali.

Deník jsme zpracovali do tabulky podle původního plánu (srov. kap. 4.2.3), (tabulka viz příloha 1). Z tabulky vyplývá, že největší pozornost respondent věnoval programu tábora, poté následovaly vztahy s ostatními účastníky, a to jak dětskými, tak i dospělými. Organizace tábora se nejeví z pohledu statistiky příliš významná, stejně jako strava či ubytování dětí na táboře. Politické působení, pokud bylo, nenechalo v respondentovi žádné stopy, alespoň soudě podle jeho deníku.

Pokusme se nyní probrat jednotlivé sledované aspekty. Denní program přinášel respondentovi zábavu a zanechával nejvíce zážitků. Zvláště uvědomíme si, že byl psán ze dne na den. Proto se domníváme, že popis her a připomínky k nim jsou nejobširněji řešenou součástí deníku. Většinou je popis her strohý a spokojí se s nástinem průběhu aktivity. Na druhou stranu emocionálně zabarvené pasáže jsou již vázány často na konkrétní osoby, a tak jsou řazeny spíše do kategorie vztahů.

Do kategorie vztahů s vrstevníky se promítají zajímavé momenty z programu tábora. A to jak z her či programu, tak i z chodu tábora. Za povšimnutí stojí prakticky soustavná společnost Šimona a respondentky. Což sice může být náhoda, neboť jsou spolu ve stejné družině, ale na druhou stranu o ostatních členech skupiny či ostatních tábornících jsou poznámky velmi skoupé. Proto se lze dotazovat na potenciální vznikající vztah. Děti se pohybují v menších skupinách svých vrstevníků, avšak díky četným příbuzenským vazbám probíhá komunikace i mezi jednotlivými oddíly.

Stejně jako vztahy k dětem se jeví důležitě i vztahy k dospělým. Vyplývá to již z charakteristiky pořádající organizace, kdy je patrná dlouhodobá známost dětských i dospělých účastníků tábora. Proto lze považovat vztah s vedoucími za stejně důležitý jako s dětmi. Je třeba upozornit na skutečnost, která v deníku není zcela explicitně patrna a to, že vedoucí Olda je otcem našeho respondenta.

Co se týče denního režimu, ubytování a stravování, záznamy se věnují spíše postřehům než komplexnímu pohledu na danou problematiku. Dětem vadí budíček v šest, jsou hrdé na to, co osobně postavili, či uvařili. Je vlastně jedno, jak spí a co jedí, zážitky vyplývají z jejich participace.

Z deníku z doby totality je patrná radost dětí z možnosti samostatné činnosti, nicméně vidíme přítomnost vedoucích při každé aktivitě či hře.

4.4 Analýza deníku dneška

Pro analýzu jsme si vybrali deník dvanáctileté dívky, účastnice skautského tábora. Dívka na tento tábor jezdí pravidelně a do skautského kolektivu je zapojena po celý rok. Proto prostředí, ve kterém se pohybuje, není pro ni nové, stejně tak i osoby, se kterými tráví tento tábor. Tábor je však otevřený i pro děti, které nejsou členy Junáka, a pro některé to byla první zkušenost s tábory.

Informace získané z deníku jsme rozdělili do obdobné tabulky jako pro deník z doby totality, ve které jsou definovány základní charakteristiky zkoumaných jevů (srov. kap. 4.2.3), (tabulka viz příloha 2)

Na prvním místě v počtu záznamů jsme mohli identifikovat ty, které se týkají denního programu a aktivit na táboře. Zjevně to byl důvod, pro který účastníci na tábor jeli, a na který se nejvíce těšili. Proto jim je v deníku věnován největší prostor. Dočítáme se o charakteru her, celotáborové hře, výletech i aktivitách z okamžiků volna.

Velmi důležité, co do počtu poznámek v deníku, jsou i vztahy s vrstevníky, které jsou na druhém místě. Můžeme zde pozorovat již prožívání prvních lásek a potencionálních vztahů.

Oproti tomu vztahy k dospělým nejsou příliš markantní, zápisy o nich je prezentují spíše jako vtipné glosátory dění, než jako aktivní tvůrce programu.

I dennímu režimu je věnován velký prostor, i když se jedná více o konstatování základních informací a budíčku, poledním klidu, úklidu, atd., než o jejich komentáře.

Strava podle zápisků našeho respondenta byla z valné části v režii dětí. Charakter stravy byl do značné míry jednotvárný, ale zjevně to nikomu nevadilo. Ze zápisů je patrná hrdost nad samostatným tvořením.

Ubytování našeho respondenta příliš nevzrušuje, alespoň co se týče počtu záznamů. Větší prostor je věnován přípravě samostatného přístřeší během dvoudenního pochodu.

Z celého deníku je patrna velmi vysoká míra samostatnosti dětí ve skupinkách, které jsou hierarchicky strukturovány. Děti si bez pomoci dospělých staví stany, pomáhají při stavbě zázemí tábora, ale i většina popisovaných her je s minimální účastí vedoucích. Vedoucí jsou tu pouze pro případ nouze, či jako poradní hlas.

Pro deník doby dneška jsme nepředpokládali, že bude bohatý na záznamy týkající se politiky či jiné agitace a v tomto směru se náš předpoklad potvrdil. V deníku dneška jsme nenalezli žádnou informaci týkající se politického působení.

4.5 Komparace deníků

Kapitoly 4.3 a 4.4 jsme věnovali spíše popisu jednotlivých deníků. Zhodnotili jsme zastoupení jednotlivých sledovaných jevů a podle toho jsme jim přisoudili význam pro respondenty, alespoň co do okamžitých zážitků. Pokusili jsme se vysvětlit a povšimnout si některých typických prvků týkajících se analyzovaných deníků. Nyní se pokusíme oba deníky porovnat. Touto komparací si klademe za cíl vytvořit nejen komplexní analýzu předkládaných dokumentů, ale současně i samotných táborů, kterých se naši respondenti účastnili.

Naše srovnání začneme, podle zájmu našich respondentů, porovnáním programové složky obou deníků. Můžeme si povšimnout, že program je věnován hrám v přírodě, aktivitám spojeným s chodem tábora – sběr dřeva, atd. Účastníci tábora mají i noční hry, noční bivaky či vícedenní přesuny. Celý tábor se nese v duchu základního tématu – celotáborové hry. Tyto základní stavební prvky táborů jsou v obou případech obdobné. Tuto skutečnost lze snadno vysvětlit tím, že pojetí pionýrských táborů v době komunismu vycházelo, ač nepříznivě, jednoznačně z původních postupů skautských, předválečných (srov. kap. 2). Dnešní skautský tábor navazuje na tradici skautingu z dob minulých a přístupů zahraničních skautských organizací. Můžeme konstatovat, že jakákoliv hra či činnost je přijímána převážně pozitivně bez ohledu na její obsah.

Rozdílný se jeví přístup k samostatnosti a volnosti dětí na táboře. V deníku doby totality si všímáme přítomnosti vedoucích či vedoucího při většině aktivit. V táboře dneška je aktivní participace dospělých na většině programu potlačena do pozadí. Důvodů k takovému postupu můžeme nalézt několik. Z deníku doby totality vyplývá, že počasí nebylo příznivé, že hrozila evakuace tábora, a tak přítomnost dospělých byla na místě. Vedoucí na táboře byli z řad rodinných příslušníků účastníků tábora, a v neposlední řadě byly skupiny dětí věkově více vyvážené než u dnešního skautského tábora. Skauti dneška mají v hierarchii skupiny jednoho předáka, který je nejstarší, a který se vlastně takto připravuje na roli vedoucího tábora. Tento člověk zajišťoval dozor nad družinou při samostatných aktivitách.

K programové složce tábora má velmi blízko i režim tábora. Zde musíme konstatovat, že až na drobnosti se v obou sondovaných táborech neliší. Den začíná budíčkem v 6 či 7 hodin, poté probíhá rozcvička, úklid a snídaně, následuje denní program, po obědě je polední klid. Poté pokračuje program, večere a večerní program - často s táborovým ohněm. Děti drží v noci hlídky. Vždy jedna skupina má službu a zajišťuje chod tábora, tedy výpomoc v kuchyni, výpomoc při nákupech, přípravě dřeva a údržbě areálu tábora. Najít rozdíly je velmi náročné i z toho důvodu, že zpráv o režimu dne je minimum. Účastníci jsou s ním předem srozuměni a berou ho jako nutnost či nevyhnutelné zlo, se kterým nemohou nic dělat.

Stejně tak je pohled na stravu a ubytování z pohledu obou respondentů velmi podobný. Pro obě dívky je důležitá účast při aktivitách více než samotný výsledek jejich snažení. Jedna věnuje velkou pasáž v deníku například neúspěšné přípravě polévky. Druhé pak nevádí, že po celou dobu dvoudenního pochodu se živí jen špekáčky. V rámci ubytování je důležitá samostatná stavba stanů a spolubydlíci v něm. Otázky komfortu či hygieny nejsou příliš řešeny, především pro respondenta reprezentujícího tábory dneška. Pro tábory totality nalézáme záznam o přítomnosti bodavého hmyzu. Hygiena účastníků je pak řešena stavbou přehrad na potoce.

Další kapitolou k porovnání jsou vztahy mezi účastníky tábora. Zde jsme si stanovili dvě kategorie našich zájmů, a to vztahy s dětmi a vztahy s dospělými. (srov. kap. 4.2.3). Z analýzy deníků vyplývá, že otázka vztahů s vrstevníky je mnohem otevřeněji řešena u současného respondenta, naopak respondent z doby totality dává větší prostor i vztahům k dospělým.

Je třeba si povšimnout, že v deníku dneška se můžeme dočíst o milostných citech k dalším členům skupiny a můžeme pozorovat otevřené úvahy nad nimi. Většina řešených vztahů probíhá v rámci jedné družiny či s kamarády známými z minulých táborových pobytů. Vedoucím je věnována minimální pozornost, na výjimky komentování jejich vtipného projevu.

Oproti tomu u totalitního tábora jsou vztahy s ostatními dětmi spíše popisem zajímavých momentů (pád do latríny, spánek na hlídce, atd.), osobní vztahy lze pouze vytušit, spíše na podkladě opakovaných zmínek o jedinci, než na podkladě otevřeného záznamu. Tento fakt může mít několik vysvětlení. Za prvé lze předpokládat časnější vyspělost v této oblasti u dětí dneška a za druhé je třeba brát v úvahu, že rodiče respondenta jsou současně i táborovými vedoucím, před kterými se tyto vztahy v období počínající puberty jistě skrývají. V neposlední řadě je pak nutné uvažovat charakterové rozdíly mezi oběma respondenty. Záznamů o vztazích s vedoucími tábora je zde mnohem více. Je zde patrna jejich větší účast na aktivitách dětí během tábora a současně i bližší vztah díky příbuzenským vazbám na účastníky.

Pro vztahy s dětmi i dospělými je třeba si povšimnout jednoho důležitého společného prvku pro oba typy táborů, a to že veškeré vztahy mezi jedinci jsou pozitivní. Nenalezli jsme projevy nespokojenosti či zášti vůči ostatním, ale ani vůči respondentům. V tomto bodě spatřujeme jeden ze základních prvků celkového úspěchu tábora a ochotě ke spolupráci při činnostech všech účastníků.

Posledním jevem, který jsme si předsevzali analyzovat, je politické působení na účastníky tábora. Důvod zařazení této entity je prostý. Očekáváme snahy o politickou průpravu či průpravu či formaci mládeže v době komunismu. Nicméně jak je patrné z prázdných kolonek našich tabulek (viz příloha 1 a 2), byla tato představa lichá. Zamysleme se tedy nad důvody tohoto stavu.

Prvním důvodem může být nezájem našeho respondenta o politickou agitaci. Tedy, že tato aktivita nevyvolala dostatečný zájem, aby byla zanesena do deníku. Dalším důvodem může být forma tábora, ze kterého deník pochází. Tábora se účastnil malý počet dětí, všichni se znali předem, rodiče dětí byli zároveň vedoucími, a tak se politickému působení nevěnovala pozornost. Jako třetí argument můžeme pak uvést, že se tábor konal v roce 1987, kdy pro mnohé komunismus znamenal spíše cestu ke kariéře, než opěvovaný ideál.

U dnešního skautského tábora jsme neočekávali politické působení, což se potvrdilo. Na druhou stranu jsme sledovali, zda bude možné nalézt vlivy náboženského působení, vzhledem k jeho významu pro mezinárodní skautské hnutí. (srov. kap. 2 a 3). I zde byla naše snaha marná.

4.6 Diskuze

Analyzovali jsme deník z tábora doby totality a ze skautského tábora dneška. Naše sonda nám naznačila, že prožívání těchto táborů je často velmi podobné. Rozdílné možnosti, politické zřízení nejsou faktorem ovlivňujícím prožitek táborníků.

Je však třeba si uvědomit, že naše sonda byla velmi omezená jak počtem respondentů, tak i charakterem táborů. Je samozřejmé, že každý člověk bude nahlížet na svou účast na táboře mírně jiným pohledem, a tak je možné, že volbou jiného respondenta bychom mohli získat pohled podstatně odlišný.

V našem výběru jsme se věnovali účastníkům menších táborů, jejichž účastníci se celoročně znali. V tomto prostředí je motivace všech spíše pozitivní, aktivity jsou předem přijímány kladně a speciální působení pedagogické či politické není opodstatněné. Nelze vyloučit, že na velkých mezinárodních táborech, které byli pod záštitou vedoucích stranických a svazáckých organizací, lze s větší pravděpodobností očekávat politickou činnost. Domníváme se, že i analýza velkého tábora, s vyšším potenciálem politického působení není vhodná, vzhledem k tomu, že nalézt současný ekvivalent je velmi obtížné. Analýza táborů diametrálně odlišné velikosti a struktury by hlavně v oblasti vztahů mohla být velmi obtížná. Z našeho pohledu jsou tato rizika mnohem závažnější, než ta plynoucí z naší sondy.

Ale i současné komerční tábory mohou vnést zcela odlišný náhled. Účastníci se předem neznají, jejich předešlé zkušenosti s pobytem v přírodě jsou různé, mnohdy mizivé. Stejně i program, který je organizován dozajista více spektakulárně může být vnímán odlišně.

Domníváme se však, že i přes tyto výtky, lze přiznat naší analýze patřičnou validitu. V první řadě proto, že se domníváme, že forma tábora, kterou jsme pro naši sondu vybrali je tou nejčastější jak pro období komunismu, tak i pro dnešní dobu. Proto obdobnými tábory prošlo a prochází největší množství dětí. Za druhé jsme se snažili vybrat respondenty tak, aby jejich chápání a vnímání okolního světa mohlo být co nejsrovnatelnější, a současně jsme se snažili, aby tento výběr nebyl limitován našimi subjektivními pocity. Dále si musíme povšimnout, že hlavním faktorem, který by měl představovat změnu v chápání dětských táborů, je politické působení. Pokud jsme však známky takového nenašli, pak i jeho analýza neskýtá vícero možností. V poslední řadě se domníváme, že naši práci jsme od samého počátku koncipovali jako náhled do subjektivního prožívání dětských táborů a proto jsme ani generalizující závěry nehledali.

Závěr

Stanovili jsme si za cíl porovnat tábory doby totality a dneška z pohledu účastníků. Za tímto účelem jsme analyzovali jejich deníky. Největší prostor je v obou případech věnován programové složce tábora. Můžeme zobecnit, že jakákoliv nabídnutá činnost byla kladně kvitována, ať se jednalo o hry, výlety či třeba donášku dřeva na oheň. Pro děti byla jednoznačně důležitá i samostatnost při aktivitách, a to bez ohledu na výsledek. To vše bylo ovlivňováno až podmiňováno dobrými vztahy ve skupině jak s dospělými, tak i dětmi

Tato analýza je jistě zatížena mnoha subjektivními vlivy. Nicméně se jeví jako pravděpodobné, že změna režimu i možností organizátorů táborů nemají zásadní vliv na prožitky účastníků. Nejpodstatnější pro zúčastněné je program. Program, který, bez ohledu na jeho převratnost, poskytuje účastníkům zábavu a naplnění. To vše je dokresleno rozvojem interpersonálních vztahů mezi účastníky. Tato interakce osobních vazeb a táborové činnosti je základním předpokladem pro pozitivní hodnocení prožitků.

Proto náš závěr zní, že bez ohledu na charakter doby, ve které se tábor konal i bez ohledu na organizační formy, prožívání táborů je ze strany účastníků obdobné.

Je zjevné, že pro hlubší analýzu této problematiky, by bylo vhodné rozšířit naši analýzu na větší počet respondentů, tak abychom získali obecnější náhled na danou problematiku. Na základě naší (spíše kvalitativně zaměřené) sondy by také bylo možné navrhnout kvantitativní výzkum mezi absolventy totalitních i posttotalitních táborů. Takový výzkum by mohl zohledňovat naše výsledky, kategorie a na obecnější úrovni potvrdit platnost našich dosavadních závěrů.

Dovolujeme si na závěr předložit hravý návrh na ověření závěrů naší práce: zorganizovat tábor, jehož celotáborovou hru by bylo možno nazvat svazák (či retro tábor) a pokusit se pro dnešní děti rekonstruovat podmínky doby totality.

Seznam použitých zdrojů:

1. BĚLINA, P., POKORNÝ, J. *Dějiny zemí koruny české, II. svazek*, Praha: Paseka, 1992. ISBN: 80-85192-28-4.
2. BERGER, Z. *Stavíme tábor, příručka pro sokolské táborníky*, Praha: Nakladatelství ČOS, 1947. Bez ISBN.
3. BEROUŠEK, P. *Rádce pořadatelům a vedoucím dětských táborů jako zotavovacích akcí pro děti*, Praha: Soudy, 2005. ISBN: 80-86846-05-9.
4. CIPRO, M. *O mravní výchově mládeže*, Praha: SPN, 1957. Bez ISBN.
5. ČESKÁ TELEVIZE, *Retromanie – Pionýrský tábor*, Praha: Česká televize, 2008. [on-line],[cit. 2014-2-28]. Dostupné na WWW:
<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10176269182-retro/208411000360903/>.
6. ČESKÉ TÁBORY.CZ, *Jak vybrat správný tábor?*, Praha: 2008. [on-line], [cit. 2014-2-28]. Dostupné na WWW: <http://www.cesketabory.cz/2-jak-vybrat-spravny-tabor.html>.
7. ČESKÉ TÁBORY.CZ, *Katalog dětských letních táborů 2014*, Praha: 2014. [on-line], [cit. 2014-2-28]. Dostupné na WWW: www.cesketabory.cz.
8. DOLEŽALOVÁ, E. *Hry na dětské tábory*, Praha: Grada, 2004. ISBN: 80-247-0702-0.
9. FIRST, J. A. *Hry pro mládež i dospělé*, Praha: YMCA, 1936. Bez ISBN.
10. FOGLOVÁ, M. *Etapové hry v přírodě*, Praha: Portál, 2008. ISBN: 978-80-7367-354-3.
11. GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*, Brno: Paido, 2000. ISBN: 80-85931-79-6.
12. GINTEL, A. *Prázdniny v pohybu aneb rukověť pro prázdninové pedagogy*, Praha: Mladá fronta, 1980. ISBN: 23-111-80.
13. HARTL, P. *Psychologický slovník, 2. vyd.*, Praha: Jiří Budka, 1994. ISBN: 80-901549-0-5
14. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas, Vyd. 1.*, Praha: Portál, 2004. ISBN: 80-7178-927-5
15. HORÁK, F. *Úvod do metodologie pedagogického výzkumu*, Olomouc: SPN, 1989. ISBN: 17-304-89.
16. HVĚZDOVÁ, A. *Připravujeme vedoucí, prázdninové tábory*, Praha: Práce, 1991. ISBN: 80-208-0106-5.
17. IDM MŠMT, *Vademecum k letním táborům*, Praha: MŠMT, 1998. ISBN: 80-86033-29-5.
18. IDM MŠMT, *Tábory a jiné zotavovací akce, průvodce jejich přípravou*, Praha: MŠMT, 2004. ISBN: 80-86033-93-7.
19. JUNÁK, *Historie skautingu*, Praha: Junák, 2012. [on - line], [cit. 2014-2-28]. Dostupné na WWW: <http://www.skaut.cz/skauting/o-skautingu/historie>.
20. JUNÁK, *Charta českého skautingu pro 21. Století*, Praha: Junák, 2005. [on-line], [cit. 2014-2-28]. Dostupné na WWW: <http://www.skaut.cz/sites/default/files/charta-ceskeho-skautingu.pdf>.
21. JUNÁK, *Výroční zpráva Junáka 2012*, Praha: Junák, 2013. [on-line], [cit. 2014-2-28]. Dostupné na WWW:

- http://www.skaut.cz/sites/default/files/vyrocní_zpravy/vyrocní_zprava_junaka_2012_0.pdf.
22. JUNÁK, *Zajímavá fakta a čísla*, Praha: Junák, 2011. [on-line], [cit. 2014-2-28]. Dostupné na WWW: <http://www.skaut.cz/skauting/o-skautingu/fakta-cisla>.
 23. KAISEROVÁ, K., KAISER, V. *Dějiny města Ústí nad Labem*, Ústí nad Labem, 1995. [on - line], [cit. 2014-2-28]. Dostupné na WWW: <http://www.usti-nl.cz/dejiny/obce/ul-9-10.htm>.
 24. Klubko Brno, PVC JmKR Pionýr *Vybrané paragrafy pro vedoucí táborů*, Brno: Nakladatelství mravenec, 2011. Bez ISBN.
 25. KOŘENSKÝ, J. *Komplexní analýza komunikačního procesu a textu*, České Budějovice: JCU, 1999. ISBN: 80-7040-363-2.
 26. KRÁL, M. *Stanový tábor ČSM, jeho příprava a vedení*, Praha: ČSM, Mladá fronta, 1956. Bez ISBN.
 27. KUBEŠ, V. *Malá tábornická encyklopedie*, Praha: Albatros, 2000. ISBN: 80-00-00855-6.
 28. KULÍK, M., *Metodika vedoucího kolektivu dětí a mládeže*, Praha: Sdružení Mladých ochránců přírody ČSOP, 2001. ISBN: 978-80-903969-7-5.
 29. LOUČKOVÁ, I. *Integrovaný přístup v sociálně vědním výzkumu*, Praha: Slon, 2010. ISBN: 978-80-86429-79-3.
 30. LUKEŠOVÁ, A., *Více než 23.000 dětí stráví léto na skautském táboře*, Praha: Junák, 2011-6-1. [on-line], [cit. 2014-2-28], dostupné na WWW: <http://www.skaut.cz/pro-media/tiskova-zprava/vice-nez-23000-deti-stravi-leto-na-skautskem-tabore>.
 31. MIDEWIWIN, *Dějiny tábornictví*, Bez udání, 2012.[on - line], [cit. 2014-2-28]. Dostupné na WWW: <http://midewiwin.cz/dokumenty/L-28.pdf>.
 32. NEJEDLÝ, P. *Prázdninové tábory, Stavíme tábor*, Praha: Práce, 1992. ISBN: 80-208-0207-X.
 33. OBERMAJER, J. *Ve svitu táborového ohně, Nejúspěšnější hry nejen na tábory*, Praha: Dokořán, 2008. ISBN: 978-80-7363-173-4.
 34. PÁNA, L. *Metodologie a metody výzkumu*, České Budějovice: VŠERS, 2007. ISBN: 978-80-86708-52-2.
 35. PIONÝR, *Dobrý tábor*, Praha: Pionýr, 2012. [online], [cit. 2014-2-28]. Dostupné na WWW: <http://www.dobrodruzstvi.info/tabory/>.
 36. PIONÝR, *Historie pionýrského hnutí v dobových dokumentech, rok 1968*, Praha: Pionýr, 2012 [on-line], [cit. 2014-2-28]. Dostupné na WWW: <http://www.dobrodruzstvi.info/history/do-r-1990>.
 37. PIONÝR, *Ideály pionýra*, Praha: Pionýr, 2012 [online], [cit. 2014-2-28]. Dostupné na WWW: <http://www.dobrodruzstvi.info/ideals/>.
 38. PIONÝR, *O pionýru*, Praha: Pionýr, 2012 [online], [cit. 2014-2-28]. Dostupné na WWW: <http://www.dobrodruzstvi.info/obsah/o-nas>.
 39. PIONÝR, *Stanovy Pionýra*, Praha: Pionýr, 2012 [online], [cit. 2014-2-28]. Dostupné na WWW: http://pionyr.cz/html/Pionyr_stanovy_MV_cb_1.pdf.
 40. PIONÝR, *Výroční zpráva pro rok 2012*, Praha: Pionýr, 2013 [on-line], [cit. 2014-2-28]. Dostupné na WWW: http://www.pionyr.cz/vyr_zpravy/2012_39.pdf.

41. POSPÍŠIL, R. *Úvod do pedagogiky*, Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 2009. [on-line], [cit. 2014-2-28]. Dostupné na WWW: http://is.muni.cz/do/rect/el/estud/pdf/ps09/uvod_ped/web/vyzkum.html.
42. RŮŽIČKA, D. *Rok 1989*, Praha: Totalita.cz, 1999. [on-line], [cit. 2014-2-28]. Dostupné na WWW: <http://www.totalita.cz/1989/1989.php>.
43. ŘEHÁK, B. *Jak šel časem, životopis A. B. Svojsíka*, Praha: Adam.cz, 2006. [on - line], [cit. 2014-2-28]. Dostupné na WWW: <http://www.adam.cz/clanek-2006090401-antonin-benjamin-svojsik-jak-sel-zivotem.html>.
44. SEIFERTOVÁ, L., KOUTSKÝ, P. *Dějiny udatného českého národa, díl č. 104*, Praha: Česká televize, 2012. [DVD].
45. SKALCOVÁ, J., *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*, Praha: SPN, 1983. ISBN: 11-411-83.
46. SURYNEK, A. *Základy sociologického výzkumu*, Praha: Management press, 2001. ISBN 80-7261-038-4.
47. TANSELLE, G. T. *Principy textové kritiky*, Praha: AV ČR, edice Varianty, 2012. ISBN: 978-80-85778-86-1.
48. ÚV SSM, *Stanovy socialistického svazu mládeže schválené ustavující celostátní konferencí SSM dne 11. listopadu 1970, doplněné a upravené I. sjezdem SSM dne 29. září 1972, II. sjezdem SSM dne 1. října 1977 i IV. sjezdem SSM dne 3. října 1987*, Praha, 1999. [on-line], [cit. 2014-2-28]. Dostupné na WWW: http://www.totalita.cz/txt/txt_ssm_stanovy.pdf.
49. VODIČKA, K., CABADA, L. *Politický systém České republiky, Historie a současnost, druhé, aktualizované a rozšířené vydání*, Praha: Portál, 2007. ISBN: 978-80-7367-337-6.
50. VORLÍČEK, Ch. *Politicko výchovná činnost pionýrské organizace*, Praha: SPN, 1960. Bez ISBN.
51. VORLÍČEK, Ch. *Kapitoly z teorie dětské organizace*, Praha: SPN, UK, 1967. ISBN: 17-344-67.
52. Vyhláška č. 106/2001 Sb. o hygienických požadavcích na zotavovací akce pro děti ze dne 2. března 2001. změna vyhláškou č. 148/2004 Sb. a vyhláškou č. 320/2010 Sb.
53. Zákon č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů ze dne 14. července 2000 Změna: 254/2001 Sb., 274/2001 Sb., 86/2002 Sb., 13/2002 Sb., 120/2002 Sb., 76/2002 Sb., 320/2002 Sb., 274/2003 Sb., 356/2003 Sb., 362/2003 Sb., 167/2004 Sb., 326/2004 Sb. a 562/2004 Sb.
54. ZVĚŘINA, P. *Pionýrská organizace*, Praha: Totalita.cz, 1999 [on - line], [cit. 2014-2-28]. Dostupné na WWW: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/po.php>.

Seznam použitých zkratk:

ČSM – Československý svaz mládeže

ČSTV – Československý svaz tělesné výchovy

ČTO – Česká tělovýchovná organizace

ČVUT – České vysoké učení technické

JUK – *Junnye komunisty* – mladí komunisté

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

KSČ – Komunistická strana Československa

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MZ – Ministerstvo zdravotnictví

OSN – Organizace spojených národů

PO – Pionýrská organizace

ROH – Revoluční odborové hnutí

SSM – Socialistický svaz mládeže

TAK – Turistický akademický klub

TJ – Tělovýchovná jednota

TOM – Turistická organizace mládeže

ÚV – Ústřední výbor

Přílohy:

Příloha 1: Analýza deníku doby totality

	Strava	ubytování	Program – aktivity	Program – režim	Vztahy – děti	Vztahy – dospělí	politika
I	První bod byl vaření polívky. Měla to být bramboračka... My ji nakonec nedovařili.	Každá dvojice, která se rozhodla, že spolu bude spát, si měla rozměřit a zatlouct kůly pro stavbu stanu.	Tábor byl pěkný, celotáborovou hru kupodivu letos nevyhráli bobři.	Ráno jsme měli budíček v 6 hodin, na což jsme převelice nadávali.	Byla jsem Bobr s Jirkou, Lenkou, Tomášem, Davidem, Sušákem, Petrou, Filipem, Ondrou, Tomášem H., Míšou, Romanem a Hand'ou	Vedoucí: Kačka, Klára, Jirka, Honzík, Helena, Petr, Petrof, Matěj, Saša, Zdeněk, Bob, Olda	
II	Vařili jsme ve čtyřech a na den jsme dostali 50 Kč.	Po návratu ještě stále přšelo a rozvodnil se potok. Hrozila evakuace. Voda podemlela i strom.	Pak jsme měli oslí spřežení, kdy si dva z družiny zavázali oči a dělali osly a třetí je pomocí povelů a oprati prováděl na čas vytyčenou trasou.	Valda, který měl službu, si sedl v kuchyni a usnul, takže ho vzbudila až bouřka.	Pavel B. propadl do latrýny, takže strávil polední klid v potoce, aby přestal smrdět.	Olda se klepl kladívkem. Utěšoval se, že nešíkovně maso musí pryč. Tak jsme mu řekli, ať si dá pozor, aby z něj něco zbylo.	
III	Všichni chtěli naše cmundy, bylo to nejlepší jídlo tábora.	Zakusili jsme, jak v noci koušou malé mušky, kterým jsme začali říkat pytlíce	V další hře jsme cestovali v mlze-bílý pytel přes hlavu a dojít ke stožáru	Postavili jsme si přehradu, abychom se měli kde koupat.	Na lodi jsem jela se Šimonem	Našli jsme Oldu s pořezanou rukou, jak se prodíral houštěm.	
IV			psí spřežení dělala celá skupina a tahala vozík na čas v kruhu		. Já se Šimonem hlídala batohy na nádraží, oni si prohlédli město, ale všude měli zavřeno.	Na vodu s námi jeli máma, táta a Bendlovi	
V			Hráli jsme i noční hru: hledali jsme		Zapalovali jsme se Šimonem	Naštěstí byl s námi Olda, takže, i když	

			vejce tučňáků – běhali jsme po lese na lyžích a pak jsme sbírali hovna – 5 minut v omezeném prostoru hledat kuličky		táborák, měli jsme mít každý jen jednu sirku, ale nakonec jsme jich potřebovali 5.	jsme se ztratili, nedostali jsme v táboře vynadáno.	
VI			Zahájili jsme táborovou olympiádu		Holub se ptal tak dlouho na velikonoce, až Petrof rozhodl, že si oslavíme dodatečně velikonoce.		
VII			Jeli jsme na dvou denní výlet na lodi				
IX			Byli jsme na výletě na Boubíně				
X			Luštili jsme šifry				

Příloha 2: Analýza deníku současnosti

	Strava	ubytování	Program – aktivity	Program – režim	Vztahy – děti	Vztahy – dospělí	politika
I	jsme se navečeřeli	museli jsme stavět stany	ale když vlak zastavil a nám dali mravenců a naše batohy.	Vstávala jsem v 7 hodin. Vlak nám jel v 9 hodin.	Samozřejmě jsem šlapala jí. Nohy jsem měla „zakakaný“ až po kolena =>. Šimon, Joni, Hony a Mitch se mi tam smáli	panther a řekl: „No von vás ten smích brzo přejde, až ponese mravenců a vám batohy	
II	Stávali jsme ve 12 a neměli jsme snídani, ale rovnou oběd =>. K obědu jsme si dali buřty	jsme losovali o stany	museli jsme stavět stany	Já jsem měla hlídku od 1 do 2	rozdělili do týmů tím způsobem, že jsme se zapisovali na různé posádky. Já jsem byla s Jonim	Panther, náš hlavní vedoucí, řekl: „To by chtělo uříznout!“ Já jsem se tomu začala smát.	
III	Já si koupila bonbóny a všech sušenky k svačině	S Natkou, jsem spala ve stanu	začali stavět jílové kamna	Ráno byl budíček v 7. Poté byl nástup na rozcvičku a pak nástup na mytí a poté nástup v krojích	Joni a členové naší družiny byli dále Fů-lano, Katy, Pejsek, Martin, Veverka, Nati, Kofola a já	vedoucí Baghíra řekl: „To ste nemohli bejt první?“	
IV	večeři, což byly zase buřty	Naše stavění přístřešku trvalo 3 hodiny	celotáborová hra jsou dělníci	Každý večer jsme dostávali výplatu a měli jsme za ní kupovat materiál na koleje	noční hra, pudou jenom dva lidi, Joni mile překvalpil a řekl, že s nim půjdu já		
V	Bylo půl jedný, tak jsme si dali oběd		Večer jsme si zahráli fotbal	se seberem a půjdem si do lesa postavit přístřešek a budem tam dva dny a ráno v 7h00 se vrátíme	Joni mě pochválil		
VI	rohlík se šunkou k obědu		ukončení celotáborových her, takže to bude zase na celý den	Ráno jsme si celkem chrochtali. Nebyl budíček v 6 jako jindy	Natka mi řekla, že Joniho zná už hodně dlouho a že on jí říkal, že mě prej miluje. Jenže Joni je děsně ošklivej		
VII	Ráno jsem všechny od nás z týmu vzbudila, ať jdou mazat		jsme šli na vodní hru. Princip hry byl jít po číslicích a najít vajíčka ptáka bura	Ráno jsme se vzbudili v 5	Všichni se mi jako obvykle smáli. Hlavně Šimon, Joniho brácha. Stejně nikdo nemůže pochopit,		

	chleby.		bura		jak Joni může bejt takovej kunhůťák a Šimon tak hezkej kluk.		
IX			bude noční hra, a že na ní pudou jenom dva lidi	po obědě byl polední klid	Pak jsem tam zakopla a začala mi téct krev z nohy. První kdo ke mně přišel, byl samozřejmě Joni s Natkou.		
X			Nevěděli jsme, co máme dělat, tak jsme si sbalili věci a šli jsme do Bezdružic nakoupit	Jelikož ten den byl návštěvní, tak jsme šli rovnou spát	Joni mi řekl „jestli nepřijedeš, tak tě zaškrtnu a hezky hraje!“		
XI			jedu na Prag games	poslední táborovej oheň, dostali jsme nové tirkysové trička.			
XII			bude bitva mezi týmy o zlato				
XIII			budem vyrábět větrníčky				
XIV			byla super vodní hra. Měli jsme si svázat ruce a běžet vodou a hledat krabičky, v kterých měl bejt materiál na koleje				
XV			Dneska byla ráno hra opičí dráha				
XVI			táborové kluby - Já si vybrala trdelník				
XVII			se pude na dřevo				

Abstrakt

HOŘÁKOVÁ, L. *Letní tábory totality a dneška z pohledu účastníka*, České Budějovice, 2014. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce R. Macků.

Klíčová slova: letní tábor, totalita, komunismus, postkomunismus, volný čas, skaut, pionýr

Jednou z nejčastějších forem trávení volného času během letních prázdnin je v naší republice již tradičně dětský tábor. Dlouhá historie této činnosti nás vede k zamyšlení nad jejím vývojem. Je patrné, že historický vývoj naší země ovlivňuje i organizaci dětských táborů. Mají však tyto dějinné či politické změny vliv na prožívání těchto táborů? A co je pro děti na táboře nejdůležitější? Či jinak řečeno co si z tábora za prožitky odnášejí, to je náplní této práce.

Abstract

Totalitarian and present summer camps - participant's view.

Key words: summer camp, totality, communism, post communism, free time, scout, pioneer

One of the most common ways of spending free time during summer holidays in the Czech Republic is a summer camp. The long history of this institution makes us think of its development. It is obvious that the historical issues of our country do have an influence on the management of the summer camps. However, do these historical and political changes influence the children's experience, they have from these camps? And what are the most important issues for children there? In other words the main task of this study was to find out what experiences and feelings children get at these camps.